

TUSSEN EB EN VLOED

VESTING EUROPA
CHINESE MUUR NAAR DUIJS MODEL
BUNKERBOUWERS IN TROEBEL WATER
BLAUWDRUK VOOR DE INVASIE
ROLLEN EN REKWISIETEN
STRIJDIG NIEUWS
WACHTEN OP 'OVERLORD'

67

Naarmate de krijgskansen keerden, de westelijke geallieerden voortdurend sterker werden en steeds meer mankracht en materieel bijeen konden brengen om Duitsland in het westen aan te vallen, steeg de spanning aan de westkust van Europa. Dat de geallieerden te eniger tijd een landingspoging zouden ondernemen om van West-Europa uit Duitsland ook op eigen grondgebied te bestrijden, was voor ieder duidelijk. Twee vragen waren er slechts: wanneer en waar zouden die landingen plaatsvinden?

Al enkele jaren hadden de Duitsers koortsachtig gebouwd aan de versterking van de kust. Van het noorden van Noorwegen tot aan de Pyreneeën waren vele duizenden verdedigingswerken aangelegd, grotendeels door aannemersbedrijven uit de bezette gebieden, die voor het werk aan deze *Atlantikwall* lucratieve contracten konden afsluiten met de bouwdirecties van *Organisation Todt* en *Wehrmacht*; onvoorstelbare hoeveelheden materiaal waren verwerkt door honderdduizenden arbeiders. Toch bleek tegen het eind van 1943 dat de 'Vesting Europa' niet zo sterk beveiligd was als nodig werd geacht. Opnieuw werd koortsachtig aangepakt, geschutopstellingen beter beveiligd, versperringen en hindernissen voor uit zee of uit de lucht aanvallende soldaten aangelegd, tankgrachten gebouwd, inundaties uitgevoerd. Het was een gigantisch werk, waaraan geen einde kwam.

Inmiddels waren de geallieerden druk bezig met de voorbereidingen voor de aanval op dit bastion. De voorzichtige Engelsen en de ongeduldige Amerikanen hadden al sedert 1941 aan hun plannen gewerkt. De vraag 'wanneer' was een punt van voortdurende discussie: van 1942 werd het 1943 – eindelijk, in mei van dat jaar, werd men het eens over een 'definitieve' datum: 1 mei 1944. In augustus was ook het landingsgebied in grote trekken bepaald. Het invasieplan, *Overlord*, kreeg maand na maand meer vorm. Dwight D. Eisenhower – in feite tweede keus – werd opperbevelhebber van alle invasietroepen.

Eén maand uitstel bleek nog noodzakelijk. In de loop van mei kwam alles gereed. De hele zuidkust van Engeland was één groot kampement. Honderdduizenden soldaten met al wat zij nodig konden hebben; wapens van allerlei aard; tienduizenden voertuigen; voorraden; verzorgingsdiensten; vliegvelden afgeladen met vliegtuigen; de havens barstensvol met schepen.

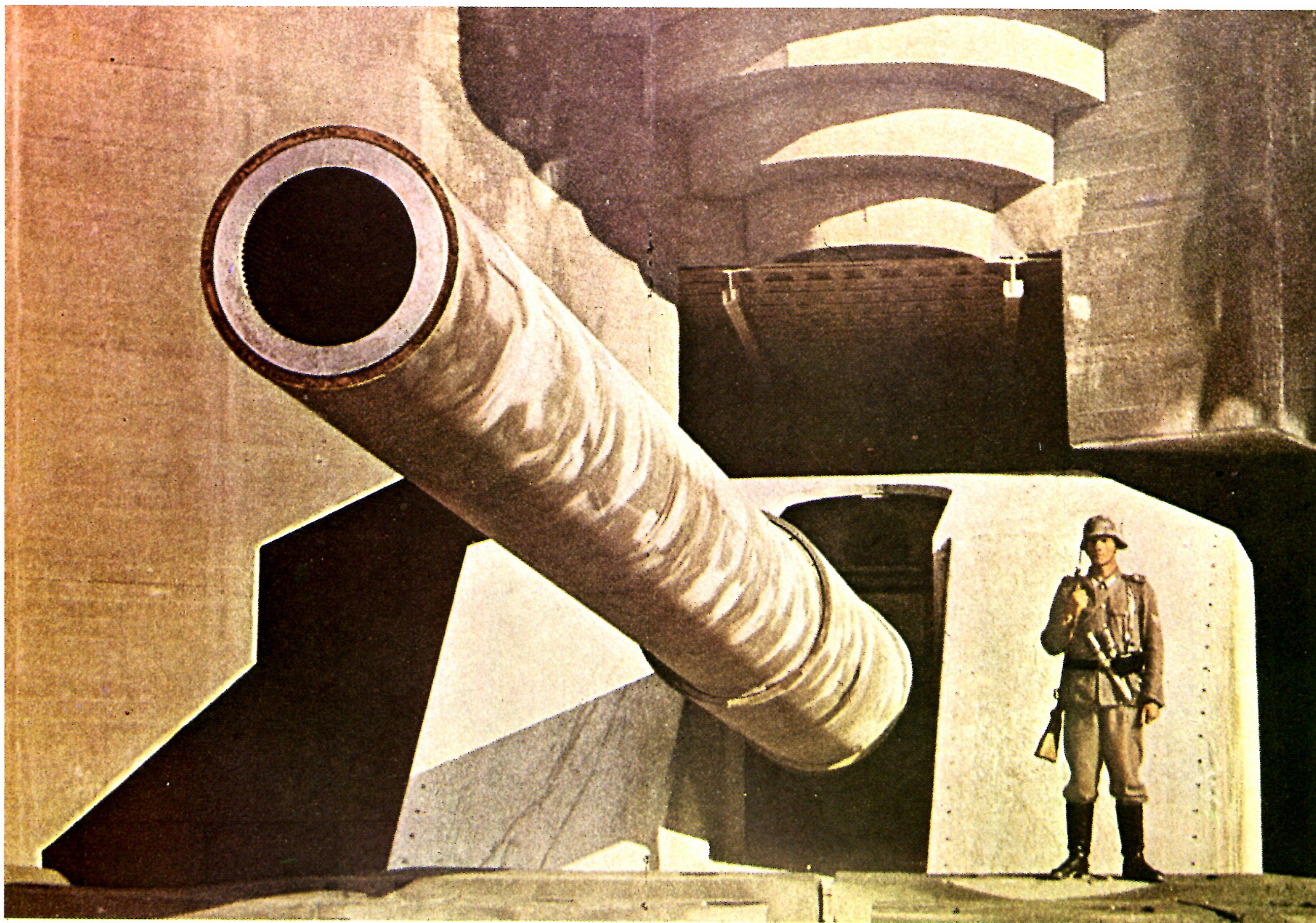
De plaats was bepaald. Een open vraag bleef nog de juiste datum. Het wachten was slechts op een combinatie van gunstig tij en redelijk weer. Eindelijk, in de avond van de vierde juni, viel de beslissing, ondanks de weinig optimistische weersverwachtingen: 6 juni 1944 *D-day*.

A.H.P.

DE DUITSE STRATEGIE
TEN AANZIEN VAN DE INVASIE

VESTING EUROPA

DR. LOTHAR GRUCHMANN

Bij het voorbereiden van de Duitse verdediging tegen de verwachte geallieerde invasie in West-Europa speelden gissingen over de vermoedelijke plaats van de landing een uitermate belangrijke rol.

Het continentaal denkende OKW en de Duitse *Oberbefehlshaber West*, veldmaarschalk Von Rundstedt, verwachtten de voornaamste geallieerde landing aan de kortste kant van het Nauw van Calais, tussen Calais en de monding van de Seine. Ze baseerden deze veronderstelling vooral op puur operationele overwegingen: de afstand over zee was hier het kortst en de tegenstander kon dus een optimaal gebruik maken van zijn scheepsruimte en zijn troepen de meest effectieve luchtdekking geven. Boven-

dien was vanuit deze streek het Ruhrgebied, als veruit belangrijkste strategische doel, het dichtste bij. Een snelle opmars van hieruit kon alle in Frankrijk gelegeerde Duitse strijdkrachten afsnijden.

Ook Hitler deelde deze mening, maar rekende in maart 1944 'intuïtief' toch ook met de schiereilanden Cotentin en Bretagne als mogelijke landingsplaatsen, omdat ze voor een aanvallers gemakkelijk te verdedigen bruggehoofden inhielden. Veldmaarschalk Rommel, die sinds begin december 1943 als bevelhebber van legergroep B onder de *Oberbefehlshaber West* was geplaatst (legergroep B moest de kust van Noord-Holland tot aan de monding van de Loire verdedigen), beschouwde vanaf april

1944 het stuk kust tussen de monding van de Somme en de Golf van St.-Malo als bijzonder bedreigd. Aangezien hij nog niets wist van de bouw van kunstmatige havens, dacht hij dat de tegenstander hier zou landen op plaatsen van waaruit hij snel in het noodzakelijke bezit zou komen van de uitstekend bruikbare havens Abbeville, Le Havre en Cherbourg. Een landing in Bretagne hield hij, ondanks de uitstekende havens daar, voor onwaarschijnlijk, omdat dit gebied de aanvallers slechts beperkte mogelijkheden voor operaties bood. Rommel, die reeds voor hij legergroep B onder zijn bevel kreeg, belast was met de inspectie van de verdedigingswerken van Denemarken tot aan de Pyreneeën, zette zich met al zijn energie in

voor de bouw van versterkingswerken langs de tot dan toe verwaarloosde kuststroken. Omdat hij tijdens de veldtocht in Noord-Afrika had gemerkt hoe zijn troepenbewegingen werden gehinderd door de geallieerde overmacht in de lucht, was hij van mening dat de aanvoer van reserve-eenheden die ver van het front opgesteld zouden zijn, door luchtaanvallen van de tegenstander te sterk zou worden vertraagd om ze nog met succes te kunnen laten ingrijpen. Daarom eiste hij dat alle beschikbare troepen, en met name de pantserdivisies, in de buurt van de kust gereed zouden staan, zodat hun vuurkracht zo snel mogelijk rechtstreeks op het strand zou kunnen worden gericht. Daardoor kwam Rommel in conflict met Von Rundstedt, die zelf geen operationele ervaring had met een tegenstander welke het overwicht in de lucht bezat. Von Rundstedt beschouwde de door Rommel bedoelde opstelling van pantserdivisies als een versplintering van zijn mobiele kracht die, als het menens werd, niet meer ongedaan zou kunnen worden gemaakt. Gezien de onvoldoende opbouw van de *Atlantikwall* meende hij dat het onmogelijk was de tegenstander te verhinderen een bruggehoofd te vormen; de enige succesvolle verdediging bestond daarom naar zijn mening uit een beweeglijke operatie vanuit het achterland met centraal opgestelde mobiele reserves. Alleen al omdat de Duitse leiding uitsluitend op vermoedens kon afgaan wat betreft de plaats van de landing, wilde hij de beperkte reserve aan gemotoriseerde troepen en pantserdivisies niet voortijdig binden aan bepaalde kustgebieden. Von Rundstedt werd in zijn mening gesterkt door de bevelhebber van de pantserstroepen in zijn rayon (de *Panzergruppe West*), generaal Geyr von Schweppenburg. Hitler en het OKW kwamen tenslotte met een compromis: van de in het westen beschikbare pantsersdivisies kreeg Rommel er drie, die hij opstelde bij Amiens, Rouen en Caen — achter de kuststrook dus die volgens hem het meeste gevaar liep. Vier pantserdivisies, waaronder een pantsergrenadierdivisie, werden achtergehouden als OKW-reserve. Twee ervan stonden in het centrale gebied rondom Parijs, een bevond zich in België, de vierde stond ten zuiden van de Loire bij Saumur. De resterende drie pantserdivisies werden toegewezen aan de

Links de Duitsers hadden langs de gehele Atlantische kust verdedigingswerken aangelegd.

Rechts: 'Generalfeldmarschall' Von Rundstedt (met grote revers) inspecteert met enkele officieren delen van de 'Atlantikwall'.

in mei gevormde legergroep G, die het zuidelijke deel van Frankrijk verdedigde. Dit compromis hield in dat de mobiele reserve werd verzwakt zonder dat de kustverdediging zo sterk mogelijk werd gemaakt. En dat betekende dat op *D-day* geen van beide, tegenstrijdige defensieplannen consequent kon worden toegepast.

In zijn *Weisung Nr. 51* van 3 november 1943 had Hitler bevolen dat het Atlantische front in geen geval verzwakt mocht worden ten gunste van andere fronten. Maar de Russische herfst- en lenteoffensieven in 1943—1944 maakten het onvermijdelijk dat divisies van het *Oberbefehl West* geruild werden tegen uitgeputte divisies uit het oosten en ook dat wapens en uiteindelijk

ROMMEL INSPECTEERT

Op 22 april 1944 schreef Rommel:

'Uit mijn inspectietocht langs de kuststreken... bleek dat er een ongewone vordering is gemaakt... Hier en daar trof ik echter eenheden die de ernst van het moment niet leken te beseffen. (...) Er zijn rapporten van gevallen waaruit blijkt dat mijn bevelen (...) niet zijn gehoorzaamd. Een commandant van een lagere eenheid gaf een tegenorder. In andere gevallen werden mijn orders uitgesteld tot latere data of zelfs gewijzigd.'

Rapporten uit sommige sectoren meldde dat ze wel van plan waren mijn opdrachten uit te voeren, en dat ze daar de volgende dag mee zouden beginnen. Ik geef alleen orders wanneer dat nodig is. Ik verwacht dat die dan ook onmiddellijk worden uitgevoerd en precies zoals is gezegd, en dat geen enkele eenheid onder mijn commando daarin veranderingen aanbrengt, en nog minder dat zij tegengestelde orders zal geven of de uitvoering uitstelt.'

(Uit: 'Rommel', door Desmond Young—Glasgow)

Fotoarchief Spaarnestad

ook enige divisies moesten worden afgestaan aan het oostelijk front. Door de aanvoer van nieuwe eenheden, die in plaats van in het *Reich* in Frankrijk werden opgeleid, kon Von Rundstedt het aantal van zijn divisies vóór juni 1944 op achtenvijftig brengen. Hun gevechtswaarde was echter nogal verschillend: drieëndertig ervan waren niet-mobiele of reservedivisies, uitsluitend geschikt voor de verdediging; vijftwintig konden ook offensief worden ingezet. De krachtsverdeling op *D-day* toont aan dat de Kanaalkust, waarvoor het meest werd gevreesd, het sterkst werd verdedigd. Terwijl Rommels legergroep B in geheel Holland slechts één legerkorps (het 88e) had staan met drie niet-mobiele divisies en in de strook tussen

Seine- en Loiremonding één pantser- en veertien infanteriedivisies lagen (van het 7e leger onder generaal Dollmann), werd de kust tussen de monding van de Schelde en die van de Seine verdedigd door twee pantser- en achttien infanteriedivisies (15e leger onder generaal Von Salmuth). Een heel eind daarachter lagen drie pantserdivisies van de operationele reserve. Daartegenover stond dat legergroep C (onder bevel van generaal Blaskowitz) voor de uitgestrekte kust van Biskaje (1e leger onder generaal Von der Chavallerie) slechts één pantser- en vier infanteriedivisies had en dat er voor de Franse Middellandse-Zeekust (19e leger onder generaal Von Sodenstern) één pantserdivisie en zeven infanteriedivisies beschikbaar waren.

Eén pantser- en twee infanteriedivisies plus de overige pantsergrenadierdivisies van de operatieve reserve stonden opgesteld in het binnenland van Zuid-Frankrijk.

Over de strijdkrachten van de marine had de *Oberbefehlshaber West* in het geheel geen zeggenschap. Zelfs de vuurleiding van de zware kustbatterijen moest eerst na een succesvolle geallieerde landing aan het leger worden overgedragen. De kracht van het *Marine-Gruppenkommando West*, onder bevel van admiraal Krancke, was met vijf torpedobootjagers, vijf torpedoboten, drie flottieljes *Schnellboote* en ongeveer vijfhonderd kleinere beveiligingsvaartuigen veel te zwak om een beslissende bijdrage te leveren in de afwerping van

Generaal Rommel kwijt zich van zijn door Hitler opgegeven taak de verdedigingswerken langs de Atlantische kust te inspecteren. Hier bezichtigt hij enkele steunpunten aan de kust.

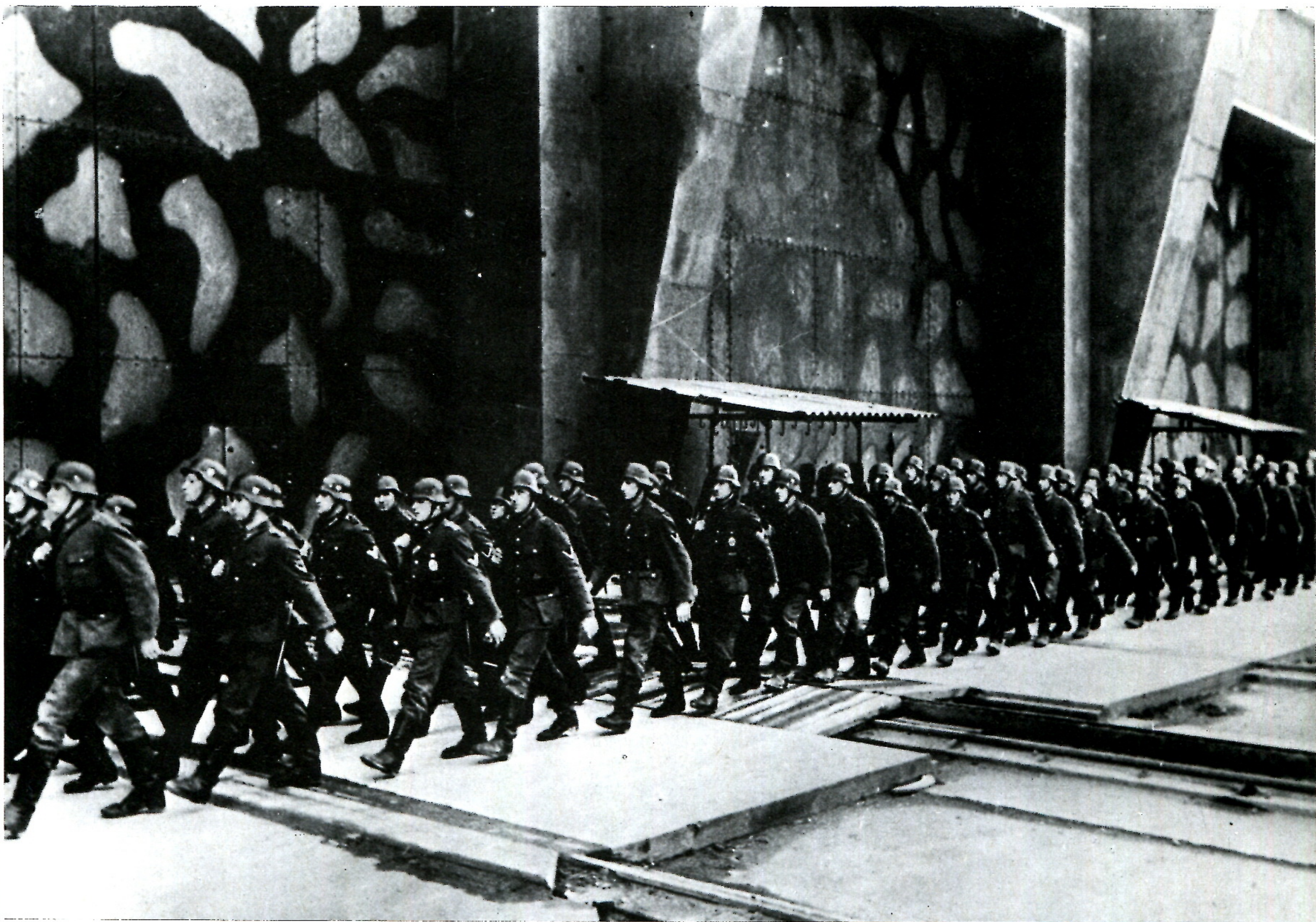
de invasie. Bovendien was deze vloot door de geallieerde overmacht in de lucht sterk beperkt in haar bewegingsvrijheid, zodat er niets terecht kwam van de vernieuwing van de mijnevelden in Het Kanaal en slechts weinig van het voorgenomen mijnen leggen in de wateren langs de kust.

De beschikbare onderzeeboten waren van een type dat onder water te langzaam was om de escortes van de geallieerde konvooien te kunnen doorbreken.

Ook de in het westen gestationeerde *Luftflotte 3* onder bevel van veldmaarschalk Sperrle, die evenmin rechtstreeks onder de *Oberbefehlshaber West* viel, kon met haar circa vierhonderd toestellen (waarvan een deel in beslag werd genomen voor de verdediging van Duitsland tegen de geallieerde bombardementen) weinig uitrichten tegen de geallieerde suprematie in de lucht. Weliswaar had ze in geval van een invasie versterkingen uit het Rijk toegezegd gekregen, maar die zouden slechts gedeeltelijk en dan nog druppelsgewijs aankomen. Zonder steun echter van een voldoende sterke luchtmacht moest het resultaat van al die verdedigingsmaatregelen bij voorbaat al als uiterst twijfelachtig worden beschouwd.

CHINESE MUUR NAAR DUITS MODEL

DR. KONRAD KWIET

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

De hele geschiedenis door heeft de mens reusachtige fortificatieketens aangelegd, verdedigingsmuren gebouwd en vestingwallen opgeworpen; zij dienden echter meer als begrenzing van veroverde gebieden en binnenlandse machtsconsolidatie dan dat zij defensieve waarde hadden. De bekendste voorbeelden hiervan zijn de Chinese muur en de Romeinse *limes*. Om een geschiedenis van de *Atlantikwall* te kunnen schrijven is het nodig het onderwerp niet alleen uit zuiver militair-strategisch of puur technisch oogpunt te beschouwen; het ontstaan en de functie van dit bouwwerk moet veeleer in het kader van het totalitaire nationaal-socialistische machtsstelsel worden belicht. Dit kustbolwerk van de Noordkaap tot

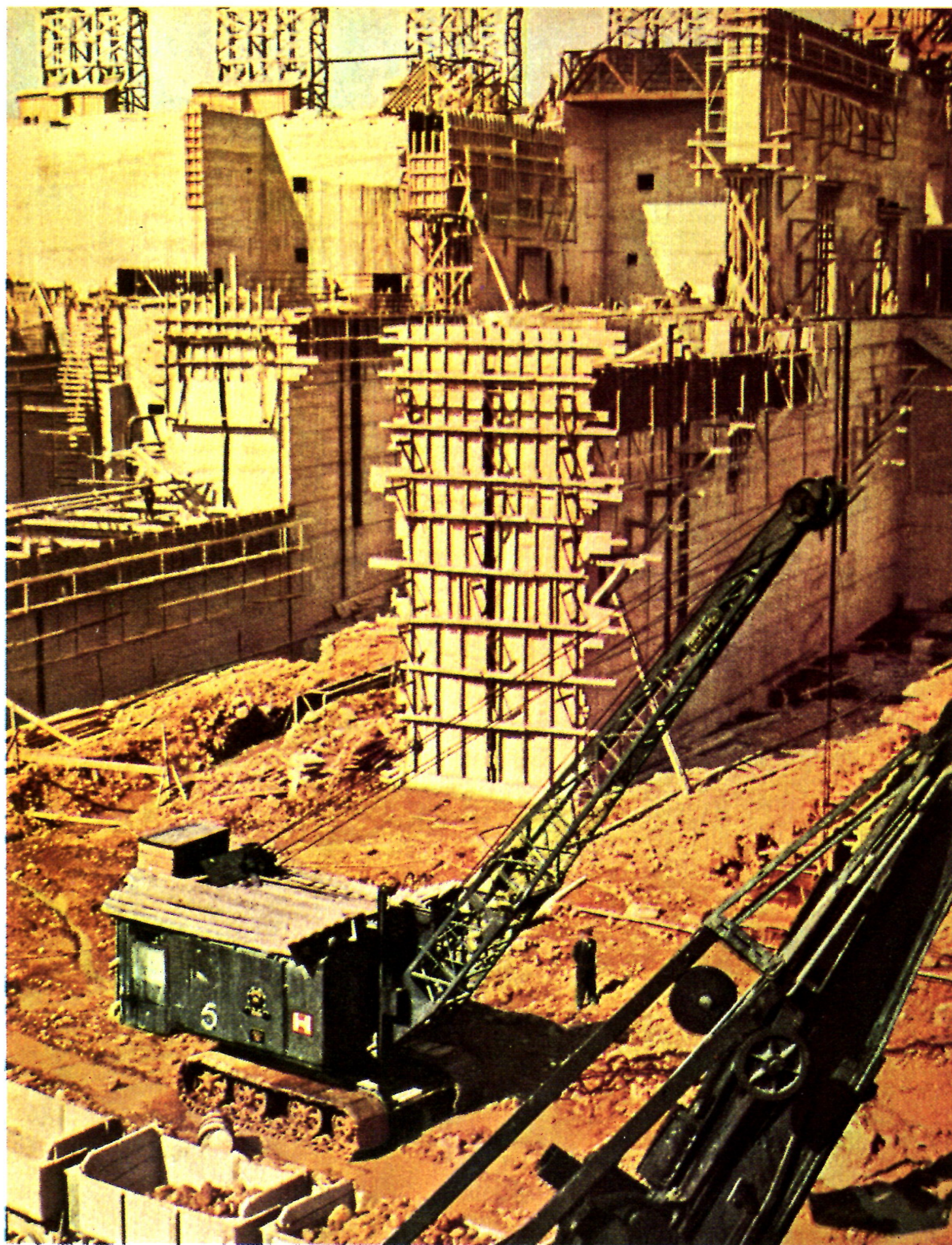
Duitse militairen marcheren langs reusachtige betonnen verdedigingswerken van de 'Atlantikwall'. Zij behoren tot de troepen die de kust bij een invasie moeten verdedigen.

de Spaanse grens is dan een zichtbaar beveiligings- en afschrikkingsinstrument van Hitlers imperium, een produkt dat uit de grond werd gestampt met behulp van de winzucht van enkelen, onbarmhartige uitbuiting van de bezette gebieden en honderdduizenden arbeidskrachten.

Politie en SS, gevangenis en concentratiekamp, terreur en geweld waren de machtsmiddelen van de nazi's in de gebieden die zij beheersten; een sterk leger diende de militaire expansie,

grensmuren markeerden het machtsgebied en beveiligden het Rijk zowel naar buiten als naar binnen. Reeds voor Hitler de oorlog ontketende, liet hij een verdedigingsgordel aanleggen van de Nederlandse tot de Zwitserse grens. Na vier jaar bouwen werd deze *Westwall* (Siegfriedlinie) in de zomer van 1940 voltooid. Hitler stond toen op het toppunt van zijn macht; de eerste *Blitzkriege* hadden hem glansrijke overwinningen gebracht.

De militaire veroveringen werden gevolgd door de politiek van de Nieuwe Orde en voor de veroverde gebieden begon de trieste bezettingstijd. Nog was het initiatief aan Hitlers kant: hij bereidde de invasie van Engeland voor en in de herfst de lang begeerde inval in

Rusland. Binnen afzienbare tijd behoefde niemand te denken aan een geallieerde invasie. Integendeel: Hitler geloofde dat de allesbeslissende *Endsieg* voor het grijpen lag. Zo besloot hij in de zomer van 1940 de 5300 km lange Atlantische kust slechts op bescheiden schaal met steunpunten te beveiligen. Uit deze Steunpunten groeide de *Atlantikwall*, waarvan geleidelijk en zonder organisch verband tot 1942/1943 delen ontstonden. Aanvankelijk concentreerde men zich op drie onderdelen: havens, artilleriestellingen en bunkers. Allereerst werden de belangrijkste havens uitgebreid, met name de Franse oorlogshavens; zij werden beveiligd door middel van vesting-gordels en artilleriestellingen als preventieve maatregelen tegen eventuele geallieerde overvallen. Deze beveiligingen kregen bijzondere betekenis als steunpunten voor de Duitse onderzeedienst. Hitler liet er reusachtige overdekte *U-Boot*-havens aanleggen, bunkerhallen met plafonds tot 3.50 m dik, die bestand waren tegen elke luchtaanval. Toch bleven grote delen van de kuststrook nog onbeschermd. Hier waren slechts waarnemingsposten en niet in beton gevatte versterkingen ingericht.

Aan het Kanaalfront werden zware, offensieve Duitse artilleriesteunpunten gebouwd, veelgeprezen pronkstukken van de nazi-propaganda. Niet ver van Kaap Gris-Nez stonden de vier stukken van batterij *Todt*, kaliber 381 mm (oorspronkelijk opgesteld ter ondersteuning van operatie-*Seelöwe*), reeds in de zomer van 1940 gereed om op Engeland te vuren. Bij Kaap Blanc-Nez stonden de drie vuurmonden van batterij *Lindemann*, kaliber 406 mm, reikwijdte 45 km, bij Vimeraux batterij *Friedrich August*, bij Cherbourg batterij *Hamburg* en bij Brest de 280 mm-kanonnen van batterij *Graf Spee*. Zware batterijstellingen bevonden zich voorts op de bezette Britse Kanaaleilanden. Een ander zwaartepunt vormde de bunkers. In augustus 1942 gaf Hitler order tot de bouw van vijftienduizend bunkers die bestand moesten zijn tegen aanvallen met tanks, gasdicht en beveiligd tegen luchtaanvallen door toepassing van zware pantserplaten en betondaken. De bepantsering en bewapening werden voor een groot deel onttrokken aan de *West-*

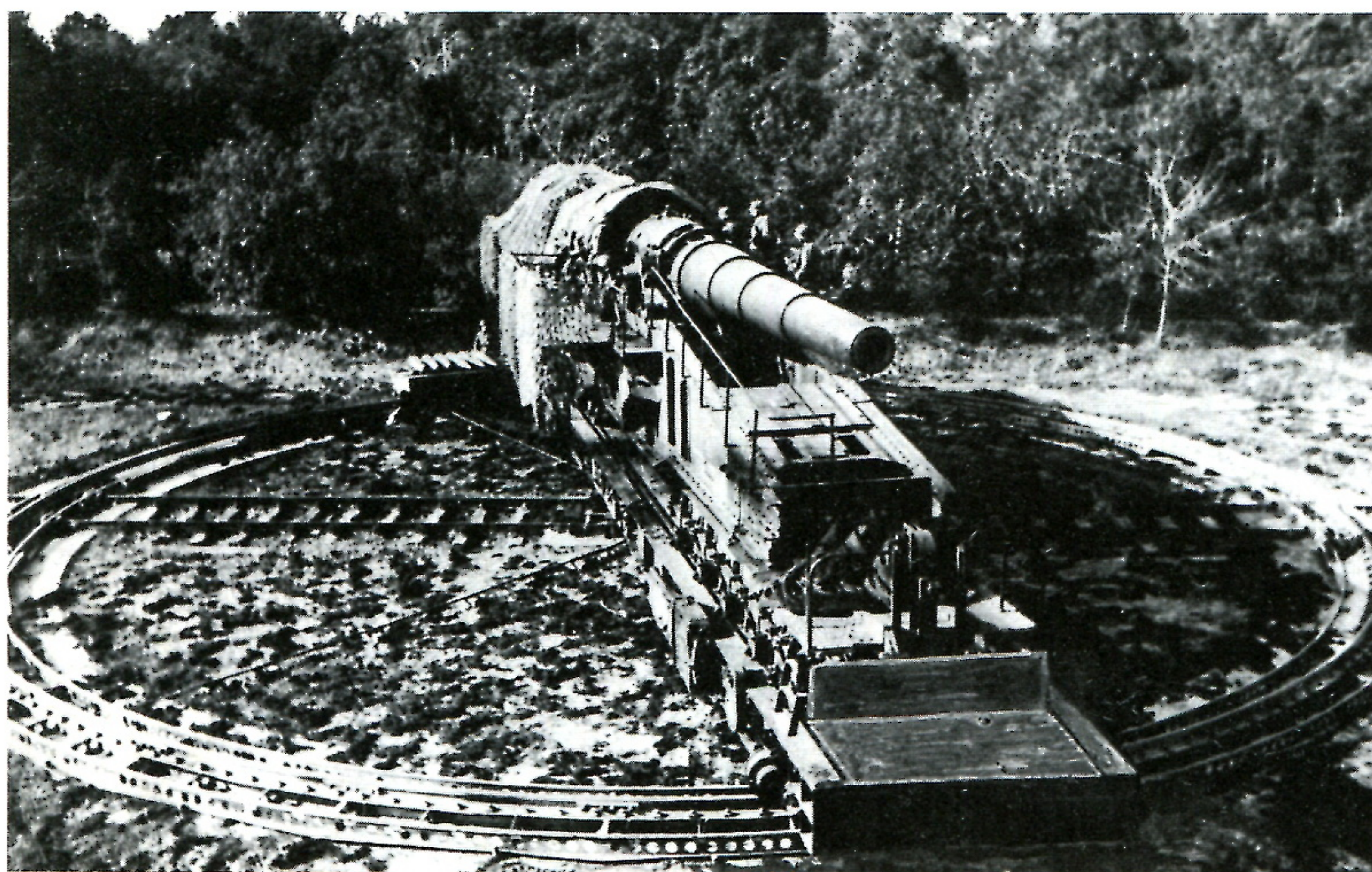
Linksboven: de 'Organisation Todt' bouwde aan de kust enorme verdedigingswerken.

Linksonder: ten behoeve van de kustverdediging stelden de Duitsers ook draaibare kanonnen op.

Rechts: een overzicht van de 'Atlantikwall'.

wall. In deze bomvrije bunkers zouden 300.000 soldaten worden gelegerd en uitgerust met licht geschut, machinegeweren en vlammenwerpers, in de rug gedekt door 150.000 man reservetroepen achter de linies. Tussen deze bunkers zou langs de kust een linie van kleinere bunkers worden aangelegd, elk bemand met zes soldaten. Hitler ontwierp deze bunkers zelf tot in details, zelfs 's nachts zette hij schetsmatig, maar nauwkeurig de meest uiteenlopende typen op papier; zij werden bijna ongewijzigd in uitvoering gegeven.

Dit bouwprogramma was niet uitvoerbaar zonder een speciale organisatie, een op zichzelf staand leidinggevend apparaat, waarin onder strenge inachtneming van de militaire eisen

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

het particuliere bouwbedrijf samenging met het staatsbouwbeheer. Hitler had reeds voor de oorlog een dergelijk apparaat in het leven geroepen: de *Organisation Todt* (OT), een centraal orgaan dat rechtstreeks onder de Führer ressorteerde, onafhankelijk werkend van Rijksregering en partij en uitgerust met wetgevende en bestuursbevoegdheden — een mengeling van overheidsinstanties en zakelijk management. Via de aanleg van de *Autobahnen* en de bouw van de *Westwall* ontwikkelde deze speciale organisatie zich tot een gigantische staatsbouwonderneming. Onder bevel van ir. Fritz Todt werden particuliere aannemingsbedrijven samengesmeed met *Arbeitsgemeinschaften*, toeleveringsbedrijven en *Bauverwaltungen*; gecontracteerde employés en arbeiders gingen aan het werk, later werden ook buitenlandse dwangarbeiders, krijgsgevangenen en gevangenen uit de concentratiekampen er gedwongen aan het werk gezet.

Na het uitbreken van de oorlog ontwikkelde de OT zich tot een militair bouwbedrijf, toen als *Amtsgruppe* ressorterend onder het Rijksministerie voor bewapening en munitie. Uit de voormalige *Westwallbauleitungen* werden nieuwe *Frontbauleitungen* gevormd, die als *OT-Einsatzkommandos* en *OT-Oberbauleitungen* werden toegevoegd aan de verschillende legers en legergroepen. Hun primaire taken: het herstellen van vernielde wegen, bruggen en spoorlijnen.

De leden van de OT waren onderworpen aan een quasi-militaire diensplicht. De OT werd aan alle fronten ingezet. Van Hitler zelf kreeg zij opdracht de *Atlantikwall* te bouwen.

De uitvoering van het bouwprogramma stond onder leiding van Karl Weis, commandant van de *OT-Einsatzgruppen* in Frankrijk; bij de reusachtige OT-projecten in Denemarken en Noorwegen had vanaf 1942 Willi Henne de leiding. Beiden werden op 2 juni 1944, vier dagen voor de geallieerde invasie, begiftigd met het ridderkruis wegens bijzondere verdiensten voor de bouw van de *Atlantikwall*. De *Organisation Todt* mobiliseerde alle beschikbare krachten, coördineerde en bestuurdde de inzet van mens en materiaal; zij verbond de talloze particuliere bouwbedrijven en bouwinspecties met de van staatswege geregelde *Arbeitseinsatz*. En haar behoefte aan goedkope arbeidsslaven was groot: eind maart 1942 waren er 270.969 arbeidskrachten aan de OT toegewezen; een jaar later waren het er dank zij de inspanningen van de *Generalbevollmächtigte für den Arbeitseinsatz*, Sauckel, reeds 696.003. Van hen werden er in 1942 66.701 en in 1943 248.200 bij de bouw van de *Atlantikwall* ingezet. Maar ook deze 'toewijzing' bleek ontoereikend. In september 1942 beval Hitler de invoering van een dienstplicht, terwijl tevens een verbod werd uitgevaardigd tot overplaatsing van arbeidskrachten. Een jaar later verklaarde generaal Jodl dat vanaf die tijd *mit rücksichtsloser Energie und Härte die tausend Nichttuer* uit Denemarken, Nederland, België en Frankrijk tot werken aan de *Atlantikwall* zullen worden gedwongen.

Naast de *Arbeitseinsatz* stond de uitvoering van de bouw en de inschakeling van buitenlandse ondernemingen. Geen land bleef verschoond van het probleem der collaboratie met de vijand. Winzucht dreef een reeks aannemingsbedrijven ertoe zich te verrijken

WEG MET CHURCHILL

Slechts één persoon wist onder welke spanningen Rommel stond. Aan zijn vrouw, Lucie-Marie, vertrouwde hij alles toe. In minder dan vier maanden schreef hij haar meer dan veertig brieven en in bijna iedere brief deed hij een voorspelling over de geallieerde aanval.

Op 30 maart schreef hij: 'Nu de maand maart zijn einde nadert en de Anglo-Amerikanen hun aanval niet zijn begonnen ... begin ik zo langzamerhand te geloven dat onze tegenstanders het

vertrouwen in hun zaak beslist hebben verloren.' Op 6 april: 'De spanning hier groeit met de dag ... Het zijn waarschijnlijk nog maar een paar weken die ons scheiden van de beslissende gebeurtenissen...'

Op 26 april: 'Het moreel in Engeland is slecht ... er is daar de ene staking na de andere en de kreten: 'Weg met Churchill en de joden' en 'Vrede' gaan steeds luider klinken ... dit zijn slechte voortekenen voor zo'n riskante onderneming.'

Op 27 april: 'Het ziet er niet naar uit dat de

Britten en de Amerikanen ons het genoeg zullen verschaffen ons in de nabije toekomst te komen bezoeken.

Op 6 mei: 'Nog steeds geen teken van de Britten en de Amerikanen ... Iedere dag ... iedereweek ... worden wij sterker ... ik kijk vol vertrouwen uit naar de strijd ... misschien gebeurt het op 15 mei, misschien later aan het eind van deze lentemaand.'

Op 15 mei: 'Ik kan nu niet veel inspectietochten meer ondernemen ... want je weet nooit wanneer de invasie begint. Ik ben van mening dat het hooguit nog maar een paar weken zal duren, voordat

Fotoarchief Spaarnestad

aan het gigantische bouwproject van de *Atlantikwall*. Door hun bijdragen werkten zij mee aan de versterking van het nazi-regime en belemmerden zij de bevrijding van de bezette gebieden. Niet alleen in hun eigen land, maar vooral in België en Frankrijk hebben Nederlandse bunkerbouwers een groot aantal bunkers neergezet. Zij kregen hun opdrachten van de OT en brachten hun eigen mensen mee; bij de bouw van de *Atlantikwall* in België en Frankrijk zijn vijfendertig tot veertigduizend Nederlandse arbeiders betrokken geweest. Wat de financiering van de bouw betreft: de bevolking van de bezette gebieden droeg ook hier de lasten; de *Atlantikwall* werd gefinancierd uit de enorme schattingen die de Duitsers

Tot de verdedigingswerken behoorde ook een naar ir. Fritz Todt genoemde bunker.

aan de bezette gebieden oplegden. Eind 1942 was 650 miljoen *Reichsmark* per maand nodig voor bevoorrading en bouw van de versterkingswerken. Grondstoffen en bouwmaterialen werden (evenals werkkrachten) aan het bezette gebied onttrokken. De totale kosten liepen in de miljarden marken, de hoeveelheden staal en beton in de miljoenen tonnen. Van augustus 1940 tot mei 1944 werd voor alle kustverdedigingswerken 17.968.000 m³ beton gebruikt; de *U-Boot*-bunkers verslonden 4.664.000 m³ beton, terwijl voor de overige bunkers en installaties 13.304.000 m³ beton

werd verwerkt. Totale kosten: bijna vier miljard *Reichsmark*. Alleen al in de periode van intensieve uitbreiding (maart 1943 tot mei 1944) werd 8.634.000 m³ beton gebruikt. Met de intensieve uitbreiding (*verstärkter Ausbau*) van de *Atlantikwall* werd pas begonnen, toen Hitler het militaire initiatief verloor, Duitsland in het defensief werd gedrongen en het gevaar voor een geallieerde invasie in West-Europa haast tastbaar naderbij kwam. Direct na de mislukte beperkte landingspoging bij Dieppe in augustus 1942 gaf Hitler order om de kustversterkingen versneld uit te breiden. Begin januari 1943 nam Rijksminister Speer de *Atlantikwall* op in zijn urgentiebouwprogramma. Hitler liet zich vanaf die tijd maan-

de zaken hier in het westen van start zullen gaan.' Op 19 mei: 'Ik hoop dat ik sneller dan eerst met mijn plannen kan beginnen... maar ik vraag me af of ik in juni een paar vrije dagen kan uittrekken om hier even weg te kunnen. Nu is daar geen enkele kans op.'

Maar er bleek toch wel degelijk een mogelijkheid te zijn.

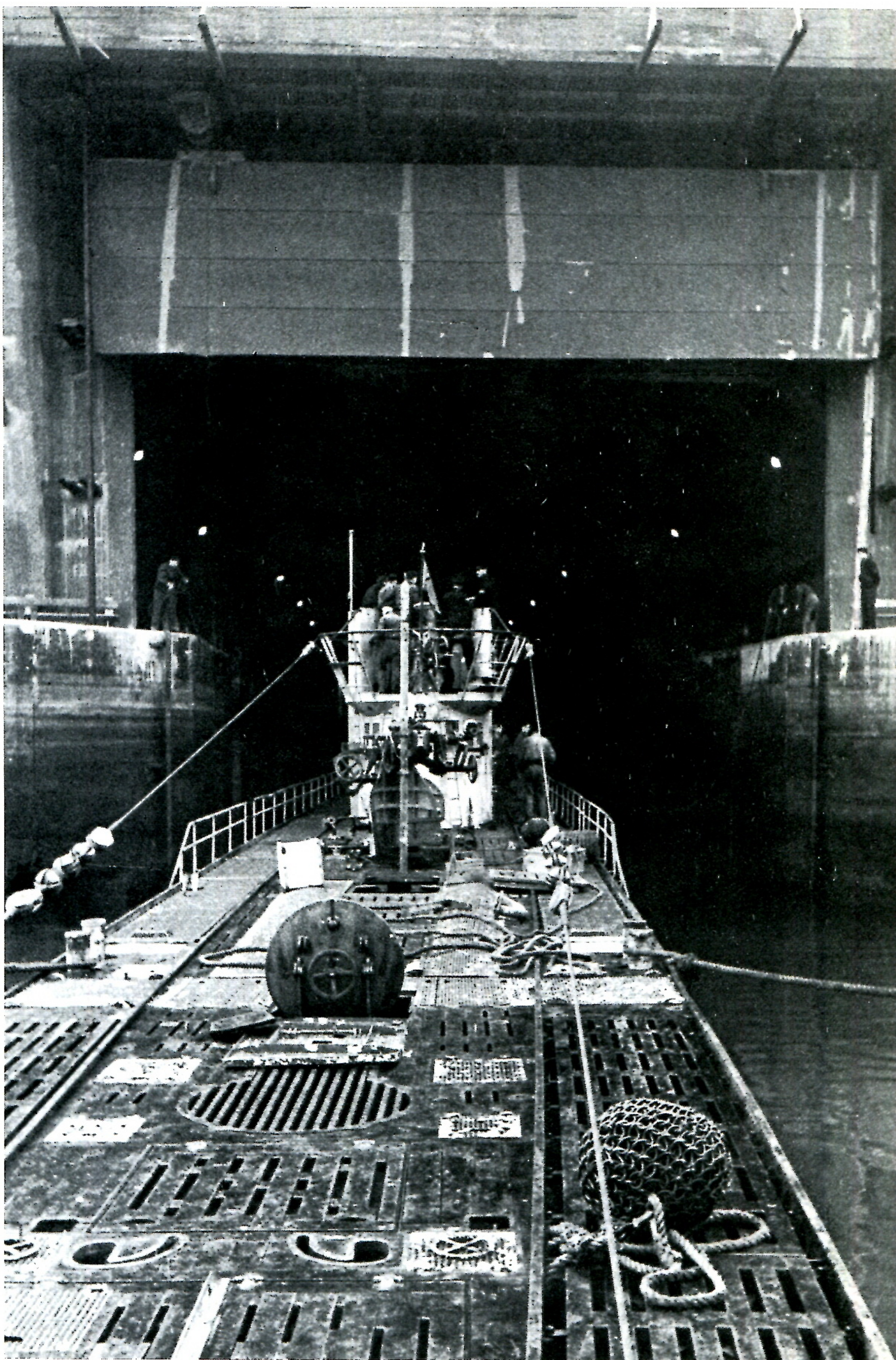
(Uit: 'The longest day', door Cornelius Ryan — Greenwich Conn. 1959)

delijks voorlichten over de vorderingen, hij verlangde gedetailleerde rapporten, statistieken en grafieken over beton- en staalhoeveelheden, eiste vergelijkende cijfers van de *West-wall* en de Franse Maginotlinie. Hij hechtte ook zijn goedkeuring aan het bouwprogramma van de OT, had waardering voor de 'record-prestatie' en prees de OT als de 'grootste bouworganisatie van alle tijden'.

In het voorjaar van 1943 stemde Hitler in met een gerichte publiciteit. Goebbels' propagandamachine kwam op gang, massamedia werden ingeschakeld: film, radio en pers. Journalisten als Werner Höfer zongen in de 'Völkische Beobachter' de lof van het gigantische bouwwerk; ministers, gouvleiders en andere partijgenoten kwamen het werk bezichtigen. Foto's werden met zorg geretoucheerd om een nauwkeurige plaatsbepaling te bemoeilijken; elk middel was geoorloofd om de gebreken, moeilijkheden en vertragingen in de bouw te verdoezelen. Met trots werden de geweldige kustbatterijen aan het Kanaalfront getoond. Zij moesten het Duitse volk en niet minder het buitenland vrees inboezemen en de indruk wekken dat de gehele *Atlantikwall* een machtig bolwerk zou zijn. De werkelijkheid was anders. De gehele bouw van de *Wall* leed onder het ontbreken van een leidende idee: er was geen alles omvattend concept voor een effectieve verdediging. Reeds vroeg had de militaire leiding zich gerealiseerd dat het onmogelijk was een kustlijn van 5300 km over de hele lengte te versterken. Er heerste onzekerheid over de landingsplaats van de geallieerden, er werd veel geïmproviseerd en er bleef veel steken in het plannenstadium. Termijnen bleken onhoudbaar, men kampte met materiaaltekorten en bevoorradingsmoeilijkheden en het werk had te lijden onder geallieerde luchtaanvallen. Daarbij kwamen de door elkaar lopende bevelsverhoudingen, de competentietwisten, de vaak uiteenlopende opvattingen van leger, marine en het OKW over de beginselen van de defensie.

Slechts weinig gedeelten van de *Wall* voldeden aan de eisen van het leger. Alleen de kwetsbaarste plaatsen waren redelijk beveiligd. Het best beschermd waren de bases voor Hitlers 'wonderwapens' (*U-Boote* en V-wapens). De overige versterkingswerken waren weinig in de diepte uitgebouwd en verkeerden in verschillende stadia van voltooiing; maar weinige zijn in beton gevat en beveiligd tegen luchtaanvallen of artilleriebeschietingen. De bezetting bestond uit tweederangs personeel, een detachering bij de *Atlantikwall* werd vaak

Uitstein

De 'U-Boote' hadden aan de Atlantische kust hun bases in reusachtige betonnen loodsen.

beschouwd als een *Genesungsurlaub*, veel personeel was van middelbare leeftijd en slecht uitgerust; andere onderdelen waren samengesteld uit *fremdländische* vrijwilligers, velen van hen waren nog in opleiding en er werd veel met mensen geschoven. Ook werd menig-geen *verschoven*, naar het oostelijk front bijvoorbeeld...

De militaire leiding was niet blind voor deze zwakheden. Hoe sterker de geallieerde invasie het dreigende decor vormde van de strategische verdediging, des te groter werd de twijfel, de scepsis en het onbehagen over de militaire

'waarde' van de *Atlantikwall*. De *Oberbefehlshaber West*, Von Rundstedt, toch al geen vriend van het statische verdedigingssysteem, drong bij Hitler aan op een beslissing. Hij was ervan overtuigd dat een geallieerde landing weliswaar niet kon worden voorkomen, maar wel kon worden afgeslagen door het inzetten van sterke en snelle pantsereenheden uit het achterland.

In november 1943 gaf Hitler de veelgelauwerde veldmaarschalk Rommel opdracht de gehele verdediging in het westen te controleren en te coördineren. Haast was geboden. Rommel reisde als inspecteur van de kustverdediging samen met de door de marine aan hem toegevoegde *Konteradmiral* Ruge, van Denemarken

tot de Spaanse grens en inspecteerde verdedigingswerken en troepen. Zijn indrukken en ervaringen waren deprimerend en ontnuchterend. Hij adviseerde een zo sterke verzwaring van het kustbolwerk, dat het tegen elke aanval bestand zou zijn, zodat de vijand nog aan de kust (*Hauptkampflinie Küste*) vernietigd kon worden, zoals Hitler had bevolen.

Hitler realiseerde zich volledig dat de oorlog verloren zou zijn, als de invasie in het westen zou lukken. en hij sprak deze verwachting ook bij herhaling uit tegen zijn militaire adviseurs. De *Atlantikwall* was in zijn toen bestaande vorm niet in staat een invasie te keren en daarom kwam Rommel na zijn lange inspectiereis met zijn plan: de bevelsverhoudingen moesten

mechanismen. Op het strand moesten in groten getale spitse, scherpe tetraëders (viervlakken) worden ingegraven, die ter plaatse in beton gevat konden worden; verder waren pantserversperringen nodig: 'getande egels', 'drake-tanden', van mijnen of granaten voorziene cementblokken en natuurlijk ook prikkeldraad. In het achterland diende een tien kilometer brede onbegaanbare strook (*Todesstreifen*) te worden aangebracht, voorzien van landmijnen — men dacht aan honderd tot tweehonderd miljoen stuks — weiden en akkers moesten met palen worden beplant en onderling verbonden met 'struikeldraad'. Voorts gingen de gedachten uit naar nog meer mijnevelden, vallen om zweefvliegtuigen het landen

werk, de enorme eraan gependeerde kosten, bleef de *Atlantikwall* fragmentarisch, zo men wil een torso: onvoltooid en kwetsbaar.

Op 1 mei 1944 waren er 5000 bunkers van de door Hitler geëiste 15.000 klaar; van de 547 geschutopstellingen langs de kust zaten er maar 299 veilig in beton verpakt; het merendeel van de 64 Duitse radarstations werd nog voor de invasie uitgeschakeld door geallieerde luchtaanvallen.

De geallieerden hadden hun landing in West-Europa jarenlang zorgvuldig voorbereid en de bouw van de *Atlantikwall* uiteraard aandachtig gevolgd. Ook zij zaten niet stil: ter zee en in de lucht waren zij de baas, hun oorlogspotentieel was reusachtig en hun vrienden in bezet

worden herzien en de troepen gehergroepeerd; bovendien moest de gehele Atlantische kust worden voorzien van een oerwoud van versperringen. Wat hij wilde was een getrapt verdedigingssysteem: zeestreek voor de kust (*Küstenworfeld*) — strand — achterland. Onder water moesten reeds versperringen worden aangebracht: kunstmatige riffen bestaande uit *belgische Gitter und Rollböcke*, ingegraven in de rand van de bij eb droogliggende strandzone, aaneengelaste spoorrails, Friese ruiters met en zonder mijnen, vaak voorzien van snijkanten die de romp van een landingsboot konden openrijten (de zogenaamde 'blikopeners'). Voorts moesten er zeemijnen worden gelegd, voorzien van drijvende ontstekings-

Vanuit de lucht verkenden de geallieerden de bouw van obstakels aan de Normandische kust.

te beletten, betonnen overkappingen van batterijstellingen, inundaties en evacuatie van de burgerbevolking.

Ook het wapen van de misleiding zou worden gehanteerd: er werden schijnbare mijnevelden aangelegd, gesimuleerde geschutstellingen en imitatiegebouwen neergezet en valse berichten rondgestrooid. In het kort: hier werd een reusachtig arsenaal geprojecteerd en beveiligingsmaatregelen uitgedacht die getuigden van de inventiviteit en de 'genialiteit' van de veldmaarschalk en zijn staf. En toch, ondanks al Rommels verbeteringen, ondanks het enorme

gebied maakten het de Duitsers erg lastig. De Franse *Résistance* bijvoorbeeld hield niet weinig vijandelijke troepen in het achterland gebonden, saboteerde aanvoerlijnen, bemoeilijkte troepenconcentraties en trof voorbereidingen voor de opvang van zweefvliegtuigen en parachutisten.

In Normandië zou onder deze druk de *Atlantikwall* bezwijken. Maar ook daarna werd in het bezette Nederland, Denemarken en Noorwegen nog onverdroten doorgebouwd tot het einde van de oorlog. Wat na de bevrijding en na de verwoesting nog restte, waren niet meer dan wat relictten uit een vreselijk verleden, voor weinigen een gedenkteken, voor velen een toeristische attractie.

DE 'ATLANTIKWALL' IN NEDERLAND

BUNKER BOUWERS IN TROEBEL WATER

J. J. DE WOLF

Na de zo succesvolle veldtocht in het westen bestond er bij het Duitse leger nauwelijks belangstelling voor een verdediging van de Atlantische kust. De Duitse marine, die belast was met de kustartillerie, stond daar geheel anders tegenover. In Nederland nam zij dadelijk maatregelen om de verdediging van de toegang tot de Nieuwe Waterweg te verbeteren. Reeds in juli 1940 werd een zware batterij van drie kanonnen van 28 cm op De Beer gevechtssklaar gemeld — een indrukwekkende prestatie. In Utrecht werd een *Marinefestungsbaustab* opgericht, die in samenwerking met Duitse aannemersfirma's het artilleristische geraamte van de latere *Atlantikwall* tot stand bracht. Toen Duitsland in juni 1941 de Sowjetunie binnenviel, werd het dringend noodzakelijk de zwakke rugdekking aan de Atlantische kust te versterken. Er werd een *Oberkommando West* ingesteld en op 14 december 1941 gaf het OKW een basisbevel uit, waarin het opdracht gaf de Atlantische kust van de Noordkaap tot Biarritz te versterken tot een *Neuer*

gen aan de Nederlandse kust met uitzondering van Walcheren en Zeeuws-Vlaanderen, die bleven ressorteren onder de *OBL Belgien*. De *OBL Holland* installeerde zich 'breeduit' in Delft, onder andere in een van de gebouwen van de Technische Hogeschool. Onder haar werden, langs de kust verspreid, twaalf *Bauleitungen (BL)* geformeerd; als hiërarchisch laagste instantie ressorteerden daaronder de *Baustellen*. Men bedenke hierbij dat bij de komst van de *Organisation Todt* de Duitse marine al bijna twee jaar bezig was met het bouwen van kustbatterijen. Het leger begon dan ook met een grote achterstand. Voor de bevolking in het kustgebied had de bouw van de *Atlantikwall* al spoedig ingrijpende gevolgen. Met ingang van 1 mei 1942 werd het strand tussen Den Helder en Hoek van Holland voor burgers verboden. De eerste gedwongen evacuatie van bewoners van huizen aan de kust werden in augustus 1942 gevolgd door de evacuatie van een deel van de bevolking van Walcheren. Ook de hogere

ingeschakeld. Daar kwam nog eens zo'n dertigduizend man bij toen Nederlandse aannemers nog voor het einde van 1940 werden ingeschakeld (voor het merendeel op basis van vrijwilligheid) bij de vliegveldaanleg en de bouw van versterkingen in Noord-Frankrijk en België. Tegen deze achtergrond hoeft het geen verbazing te wekken dat een deel van de Nederlandse bouwwereld voor de bouw van de *Atlantikwall* aan de slag ging, vaak vrijwillig, soms onder enige dwang. Het waren grote aannemers, middelgrote aannemers, kleine aannemers en helemaal geen aannemers, handige jongens die in het troebele water van haastwerk, onvoldoende controle en hier en daar corruptie hun slag meenden te kunnen slaan. Bij de beoordeling hiervan dient men er rekening mee te houden dat de vooroorlogse jaren ook voor de bouwnijverheid slecht waren, vele bouwvakkers soms jarenlang werkloos waren geweest, de arbeidsbureaus volop hun medewerking verleenden (onder meer door het stopzetten van de werkloosheidsuitkering

S. Huizinga-Jelgersma

Westwall, een verdedigingslinie die in lengte de Chinese muur aanzienlijk zou overtreffen. Van de vijftien *Verteidigungsbereiche* die de *Oberbefehlshaber West* tussen Den Helder en de Gironde instelde, lagen er vier in Nederland. In volgorde van belangrijkheid waren dat IJmuiden en Hoek van Holland, Vlissingen en Den Helder; later werd daaraan nog toegevoegd Scheveningen-Clingendaal. Op 12 april 1942 arriveerde de *Organisation Todt* in Hoek van Holland. Aanvankelijk ressorteerde de Nederlandse kust onder de *Oberbauleitung Belgien* die in Brugge was gevestigd. Maar in november 1942 werd de *Oberbauleitung Holland* opgericht met als opdracht de bouw van permanente versterkin-

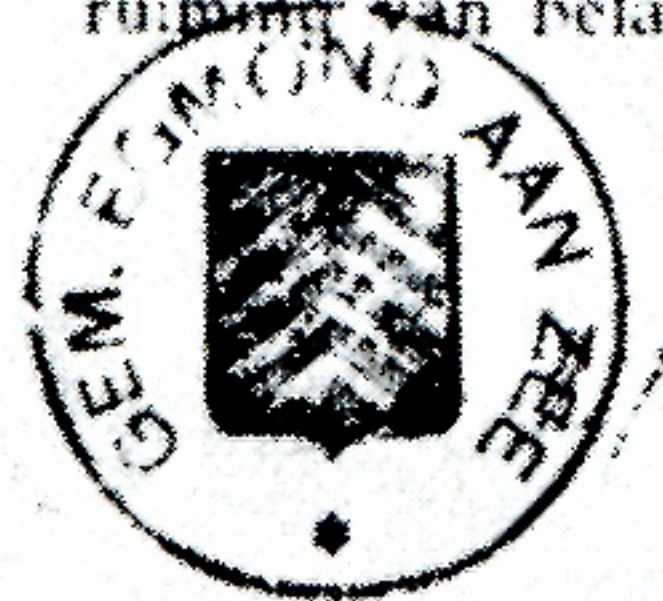
militaire staven die zich in mei 1940 hadden gevestigd in Den Haag en Scheveningen, trokken zich terug naar het binnenland — een bewijs hoezeer de situatie was veranderd ten opzichte van de eerste oorlogsmaanden. De staf van de *Wehrmachtbefehlshaber in den Niederlanden (WBN)* verhuist naar Hilversum en Baarn, de *Admiral in den Niederlanden* naar Utrecht. De *Organisation Todt* was een directieapparaat, dat wil zeggen dat ze voor de bouw particuliere aannemersbedrijven inschakelde. Al sinds juni 1940 was een deel van de Nederlandse bouwwereld volop bezig met het aanleggen en uitbreiden van militaire vliegvelden. Tienduizenden bouwvakkers waren daarbij

bij niet aanvaarden van *Wehrmacht*-werk) en vooral dat werken bij een *Wehrmacht*- of OT-aannemer vrijstelling betekende van uitzending naar Duitsland. De bouw werd zeer krachtig aangepakt. De *Wehrmachtkommandant* Den Haag die niet direct bij de werkzaamheden was betrokken, rapporteerde eind 1942 over Hoek van Holland/De Beer, de belangrijkste sector aan de Nederlandse kust, '*eine überstürzende Entwicklung*', en in november van dat jaar meldde generaal Christiansen in zijn maandrapport: '*Der Ausbau der Küstenverteidigung ist im guten Fortschreiten. Mangel an Arbeitskräfte oder Material ist bisher nicht eingetreten.*' De *Wehrmacht* wilde in de kuststrook zo weinig

ONTRUIMINGSBEVEL

Op verzoek van den Weermachtsbevelhebber in Nederland heeft de
Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied gelast, dat Uw
woning Uw pand ~~vóór 30 November 1942~~ ~~21 December 1942~~ moet zijn ontruimd en U
en Uw gezin Uw woonplaats moeten hebben verlaten.

Eenige aanwijzingen welke voor U in verband met de gelaste ont-
ruiming van belang zijn, doe ik U hiernaevens toekomen.

~~November 1942~~
~~December 1942~~

De Burgemeester van

v. d. Heuvel

mogelijk burgers hebben en dat leidde in november 1942 tot nieuwe evacuaties op grote schaal. Voor een belangrijk deel gingen ze gepaard met het slopen van gebouwen en soms zelfs van hele wijken in de kustgemeenten. Ook dit sloopwerk geschiedde door Nederlanders. In de piekperiode van opruimingen in Den Haag (januari 1943) waren er onder veertien Nederlandse en een Duitse aannemer 5800 man mee bezig. Men kan zeggen dat geen Duitser een vinger naar deze zaak heeft uitgestoken, behalve om aan te wijzen welke huizen afgebroken moesten worden.

De Atlantikwall nam zienderogen in kracht toe. Een extra-bijdrage leverde de SS, die over een eigen bouwapparaat beschikte en daarmee

de steunpunten Scheveningen en Clingendaal tot stand bracht. Deze werden verenigd tot een *Verteidigungsbereich*, dat door de *Waffen-SS* werd bemand. *'Der Ausbau des Stützpunktes Scheveningen und des Stützpunktes Clingendaal geht mit erstaunlicher Schnelligkeit unter Verwendung von mehreren Tausenden Arbeitern, vielen Maschinen und einigen deutschen Fachkräften von statten'*, aldus een rapport van de *Wehrmacht*kommandant Den Haag van 19 april 1943. Alleen over Walcheren was men niet zo tevreden; men kampte daar met een voortdurend gebrek aan arbeidskrachten. Er ontstond ernstige stagnatie, toen de *Organisation Todt* in juni 1943 de werkzaamheden moest staken om in Duitsland te gaan werken.

Door het bombarderen van de Möhne- en Ederdammen was daar een noodsituatie ontstaan. Alleen in de sectoren Hoek van Holland en IJmuiden mocht worden doorgewerkt. Het werd september voor het werk aan de Nederlandse kust weer op gang kwam. Een bijkomend gevolg was dat een bouwvakker die bij een OT-firma werkte en zich veilig had gewaand voor uitzending naar Duitsland, nu ernstig werd teleurgesteld; de animo voor het werken bij *Wehrmacht*-aannemers nam dan ook toe.

Een tweede, ernstige stagnatie in de uitvoering van de bouwplannen trad op, toen Hitler in oktober 1943 opdracht gaf met de meeste spoed alle vuurmonden in open opstellingen, die bestemd waren voor het vuren in de richting van de zee, alsnog te kazematteren, althans te voorzien van een horizontale dekking. Aan het Italiaanse front had men namelijk ervaren dat na zeer intensieve geallieerde lucht- en vlootbombardementen geen enkele open vuurmond nog schietvaardig was. Alle andere

Linksboven: om de aanleg van de 'Atlantikwall' mogelijk te maken, moesten meer dan 300.000 kustbewoners hun huizen ontruimen. Dit ontruimingsbevel werd in augustus 1942 gezonden aan inwoners van Egmond aan Zee.

Links: ook in Den Haag werden ten behoeve van de kustverdedigingswerken veel gebouwen afgebroken. Deze puinvlakte was in de winter van 1942 op 1943 te zien tussen de Stadhouderslaan en de Valeriusstraat.

Geheel links: ook in het gebied onmiddellijk achter de kust werden verdedigingswerken aangelegd. Hier zijn Nederlandse arbeiders bezig met de aanleg van een brede tankgracht in het Haagse Bos.

werkzaamheden van de *Organisation Todt* moesten worden stopgezet voor dit zogenaamde *Schartenbauprogramm*, dat vóór 30 april 1944 voltooid moest zijn. Dit laatste mislukte. Een maand voor de gestelde datum waren niet meer dan honderd van de driehonderdvijftig geprojecteerde werken gereed.

De waarlijk niet geringe bouwactiviteit ontving een nieuwe impuls — en wat voor een! — toen maarschalk Rommel zich met de *Atlantikwall* ging bemoeien, eerst als adviseur van Hitler, maar na 1 januari 1944 als bevelhebber van de *Heeresgruppe B*, waartoe niet alleen de troepen aan de Nederlandse kust behoorden, maar waaronder ook de kustverdedigingswerken in Nederland ressorteerden. Rommel was van 1 tot en met 4 januari in Nederland en gaf zijn inzichten en wensen duidelijk te kennen. Kort voor Rommels komst had de *Wehrmacht-befehlshaber in den Niederlanden* bepaald dat de al in 1942 overwogen inunderingsplannen thans uitgevoerd moesten worden. Het OKW ging hiermee op 9 februari 1944 akkoord. De eisen van de *Wehrmacht* waren aanvankelijk hoog. Er vonden uitvoerige besprekingen plaats met de betrokken provinciale waterstaatsdiensten, die vele bezwaren naar voren brachten, gegronde en niet gegronde. Al marchanderende tussen *Wehrmacht*, Duitse civiele diensten en Waterstaat werd de omvang van de inundaties bepaald. Vaak kon deze omvang aanzienlijk worden beperkt door het

aanleggen van noodkeringen, waardoor delen van polders konden droogblijven en de evacuering werd beperkt. Het waren vooral de Zeeuwse en Zuidhollandse Eilanden die het zwaarst door de inunderingen werden getroffen. Rondom Hoek van Holland, Rotterdam en Amsterdam (waar grotendeels werd teruggegrepen op de inundaties van de oude Stelling van Amsterdam) ontstond een ring van ondergelopen polders. Er kwam een lijn van inundaties tot stand vóór (dat wil dus zeggen: ten westen van) een nieuwe verdedigingslijn, de zogenaamde *Vordere Wasserlinie*. Deze werd ontworpen (en gedeeltelijk uitgevoerd) in de lijn Amsterdam-Alphen aan de Rijn-Boskoop-Gouda-Hollandse IJssel-Zwijndrecht-Moer-

sector Scheveningen-Clingendaal oordeelde Rommel: *'Ein Anlanden wird kaum möglich sein'*, en de hem vergezellende marineofficier schreef: *'Der Ausbau im ganzen Abschnitt war tadellos'*. Rommel sprak zijn waardering uit over het gepresteerde in alle drie divisievakken aan de Nederlandse kust, maar vond dat de strandhindernissen nog dieper gemaakt moesten worden. Indien de troepensterkte daarvoor onvoldoende zou zijn, moest *'ohne jede Rücksicht die Bevölkerung zu diesen Arbeiten mit herangezogen werden'*, aldus Rommel. Zo ontstond de *Gemeindeeinsatz*, de vordering van burgers voor het werken aan de linies. De invasie werd nu elke dag verwacht. De *Oberbauleitung Holland* van de *Organisation*

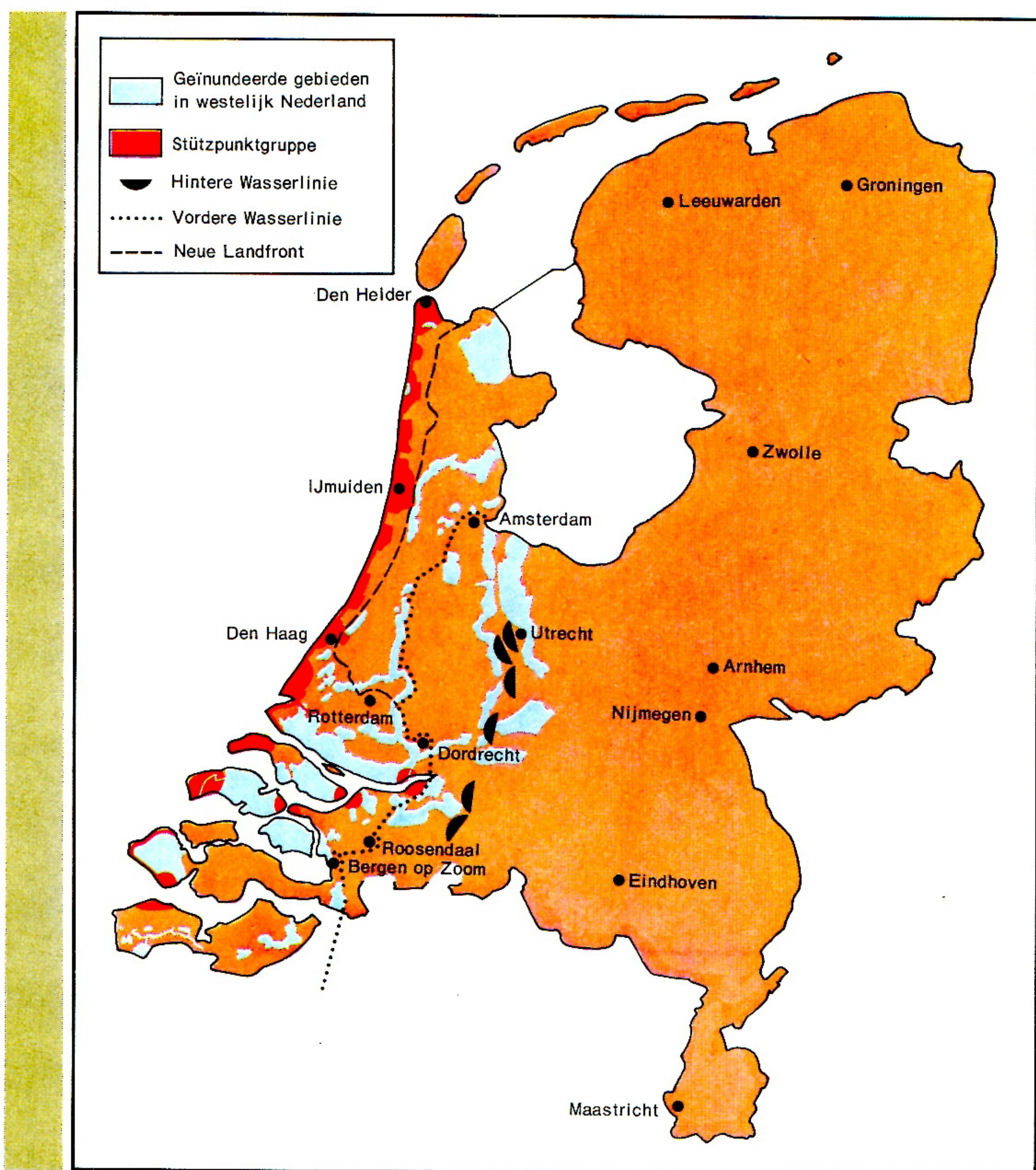
zetting van de Nederlandse *Atlantikwall* door legereenheden was daarmee praktisch ineen-gestort.

Op 5 september verspreidde zich het gerucht dat de geallieerden waren doorgestoten naar Rotterdam. Dezelfde dag verhuisde de staf van de *Oberbauleitung Holland* hals over kop van Culemborg naar Ommen, achter de IJssel. Dit betekende het einde van de werkzaamheden van de *Organisation Todt* aan de Nederlandse kust.

Toen een geniebureau na de oorlog de verdedigingswerken registreerde die in Nederland door of op last van de Duitsers waren gebouwd, kwam het tot een aantal van dertien-duizend, groot en klein meegerekend. Het grootste gedeelte van deze werken lag in de kuststrook. Onderzeebootbases zijn er in Nederland niet gebouwd. De grootste werken kwamen tot stand in Rotterdam en in IJmuiden, namelijk in elk van die plaatsen een schuilplaats voor motortorpedoboten (*Schnellboote*) en een voor ondiepwatermijnenvegers (*Raumboote*). De schuilplaats voor *Raumboote* in IJmuiden alleen al vergde 150.000 m³ gewapend beton. Het was de bedoeling de dekkingsdikte op te voeren tot vier meter, maar dit plan is slechts gedeeltelijk uitgevoerd. In Rotterdam was van beide grote bouwwerken alleen dat voor de *Schnellboote* gereed.

Het aantal Nederlandse arbeiders dat in de bezettingstijd aan de versterkingen heeft gewerkt, loopt naar de tijd zeer uiteen. Gemiddeld zijn het er zeker verscheidene tienduizenden geweest. In mei 1942, in het begin van de bouw dus, werkten alleen al in de sector Hoek van Holland 7000 Nederlanders; een steekproef die ruim een jaar later werd gehouden (1 juli 1943), gaf een aantal van 8100.

Wat de aannemers betreft die aan de bouw van de *Atlantikwall* hebben gewerkt: ze kwamen, wat de omvang van hun bedrijf betreft, uit alle categorieën. Men mag niet generaliseren en beweren dat de gehele bouwnijverheid heeft meegewerkt aan het tot stand komen van de *Atlantikwall* (en van de vliegvelden). Verscheidene aannemers hebben de gehele bezettingstijd door geweigerd zich te laten inschakelen. De *Organisation Todt* en de *Wehrmacht* maakten zich daar overigens niet zo druk over; er waren genoeg anderen die geen bezwaar hadden. Wel raakten de weigeraars hun materiaal kwijt, dat wil zeggen: het werd ten behoeve van aannemers die wél voor de Duitsers bouwden in huur gevorderd (*mietweise übernommen*), overigens tegen goede huurprijzen. Heeft de *Atlantikwall* de geallieerde plannemakers ervan weerhouden de invasie in Nederland te beproeven? De Nederlandse kust lag buiten het bereik van de geallieerde jagers die de geallieerde troepen continu zouden moeten beschermen. Bovendien waren er inundaties gesteld en verwachtten de geallieerden — met recht — nog meer inundaties, waartegenover ze machteloos zouden staan. Ook was het poldergebied achter de kuststrook een zeer moeilijk aanvalsterrein en tenslotte liepen er van de kust af te weinig wegen in oostelijke richting. Al deze overwegingen tezamen en een vergelijking met andere delen van de Atlantische kust leidden ertoe dat de Nederlandse kust niet gekozen werd voor de beslissende landing.

dijk. Verder het binnenland in werd een *Hinterer Wasserlinie* geprojecteerd in de lijn Utrecht-Gorinchem-Geertruidenberg-Breda; deze kwam eveneens slechts gedeeltelijk tot stand. De inundaties brachten voor de bevolking de ellende van een evacuatie met zich mee. Bij de besprekingen van Rommel kwam ook de inundatie van Walcheren ter sprake, overigens zonder dat er toen een beslissing werd genomen. Tegen eind maart 1944 kwam Rommel opnieuw naar Nederland en inspecteerde hij de *Atlantikwall* van Den Helder tot Zeeuws-Vlaanderen. De afweerkracht was inmiddels enorm toegenomen door uitbreiding van het aantal kazematten, schuilplaatsen, mijnevelden en strandhindernissen. Over de

Een overzicht van de verschillende verdedigingsmaatregelen die de Duitsers met het oog op een eventuele geallieerde invasie in Nederland troffen. De twee 'Wasserlinies' werden gedeeltelijk voltooid.

Todt, die nog steeds in Delft verbleef, vertrok in mei 1944 naar Culemborg.

Een week na *D-day* werd een van de kustdivisies uit Nederland naar Noord-Frankrijk gedirigeerd, ter ondersteuning van de daar strijdende troepen. Later werden achtereenvolgens ook beide andere divisies onttrokken aan het Nederlandse gedeelte van de *Atlantikwall*. Als noodmaatregel werden hun plaatsen ingenomen door troepen in opleiding. De be-

DE MILITAIRE ORGANISATIE
DER GEALLIEERDEN VOOR DE INVASIE

BLAUWDruk VOOR DE INVASIE

CHARLES B. MACDONALD

U.S. Signal Corps

Toen de laatste Britse troepen in juni 1940 nog bezig waren zich terug te trekken uit Frankrijk, overwoog de ontembare Britse eerste minister, Sir Winston Churchill, al weer een terugkeer naar het vasteland van Europa. Een realistische schatting van 's lands beperkte middelen — de dreiging van een Duitse invasie was onrustbarend reëel en de worsteling met de *Luftwaffe* stond voor de deur — deed Churchill inzien dat de Britse activiteit ten aanzien van de bezette landen voorlopig beperkt zou moeten blijven tot *hit-and-run*-aanvallen. In juli riep hij een *Combined Operations Headquarters* in het leven (een hoofdkwartier voor gecombineerde operaties, dat wil zeggen: operaties waarbij zee- en land-

In maart 1943 werd de Britse generaal Sir Frederick Morgan benoemd tot chef-staf van de nog onbekende opperbevelhebber van de invasiestrijdkrachten. Morgan en zijn staf ontwierpen de plannen voor de invasie.

macht en eventueel luchtmacht betrokken zijn). Dit hoofdkwartier zou zich bezig gaan houden met deze activiteiten en experimenteren met landingsvaartuigen die tanks konden overbrengen. Hoewel de Verenigde Staten nog niet bij de oorlog betrokken waren, werd ondertussen het kader voorbereid voor een mogelijke Anglo-Amerikaanse samenwerking tegen de Asmogendheden. Reeds in de zomer van 1940 zond

de Amerikaanse marine een admiraal met een kleine staf naar Londen om de communicatie te verzorgen tussen de Britse marine en die van de Verenigde Staten. Verscheidene waarnemers van het Amerikaanse leger brachten korte bezoeken. In januari 1941 kwamen voorts afgevaardigden van de Britse strijdkrachten in Washington bijeen met de Amerikaanse chefs van staven voor wat werd genoemd 'oriënterende stafbesprekingen'. Tijdens deze besprekingen — bekend als *ABC-1* — werden fundamentele richtlijnen vastgesteld voor de coördinatie van de oorlogsinspanning en -doelen 'voor het geval de Verenigde Staten gedwongen zouden worden aan de oorlog deel te nemen'. De Britten gingen ermee akkoord

een *Joint Staff Mission* in het leven te roepen, met als zetel Washington. Deze *mission* bestond uit vertegenwoordigers van de drie chefs van staven van de drie Britse strijdmachtonderdelen, terwijl het Amerikaanse leger het voorbeeld volgde van de Amerikaanse marine door een kleine staf naar Londen te zenden, aangeduid als *Special Observer Group*. Van grotere betekenis was het dat de Britse chefs hun goedkeuring hechtten aan een beslissing die al was genomen door hun Amerikaanse gesprekspartners: in geval van oorlog, zowel in Europa als in de Stille Zuidzee, zouden de beide mogendheden zich laten leiden door een defensieve strategie tegen Japan, terwijl zij hun grootste inspanning zouden concentreren op het verslaan van Duitsland. Vijf maanden later, in augustus 1940, gaven president Franklin D. Roosevelt en Winston Churchill na een ontmoeting aan boord van een schip onder de kust van Newfoundland een unieke gemeenschappelijke verklaring uit, waarin de oorlogsdoelen werden geformuleerd, en dat terwijl de Verenigde Staten nog niet eens in oorlog waren. De volgende maand begon de *Joint Planning Staff* van de Britse strijdkrachten het eerste formele plan op te stellen voor een aanval over Het Kanaal. Het plan kreeg de codenaam *Roundup* en was een afspiegeling van de voortdurende schaarste van de Britse middelen. Deze actie zou alleen worden uitgevoerd als de Duitse krijgskansen aanzienlijk verslechterd waren. De bedoeling was de Duitse terugtocht naar de *Heimat* te ontwrichten.

Natuurlijk zagen de plannenmakers wel in dat een Duitse ineenstorting nog wel enige tijd op zich zou laten wachten en dat de Britten in 1942 het beste de *Luftwaffe* konden verlokken tot een gevecht in het westen om zodoende de Duitse druk op de Russen te verlichten. Vlak voor de Japanse aanval op Pearl Harbor hielden afgevaardigden van Engeland en de Verenigde Staten de eerste van een reeks oorlogsconferenties om de te volgen strategie voor de oorlog aan te geven. Tijdens deze conferentie — onder de naam *Arcadia* — in Washington gehouden in januari 1942, werden de commandoverhoudingen in het leven geroepen, waarmee de twee mogendheden hun operaties zouden voorbereiden en uitvoeren. Aan het hoofd stonden de twee regeringsleiders, Roosevelt en Churchill, en onder hen de *Combined Chiefs of Staff*, dat wil zeggen: de chefs van staven van de twee landen. Van hen waren de prominentste figuren veldmaarschalk Sir Alan Brooke, chef van de *Imperial General Staff*, en de chef-staf van het Amerikaanse leger, generaal George C. Marshall. Tussen de meer belangrijke conferenties in werden de taken van de *Combined Chiefs* in Washington uitgevoerd door de Amerikaanse *Joint Chiefs* en de al eerder gevormde Britse *Joint Staff Mission*. Voor het maken van plannen kenden de Britse en Amerikaanse chefs een *Joint Planning Staff*. Zij vormden een *Combined Planning Staff*, die verantwoordelijk was aan de *Combined Chiefs*, maar in de praktijk werden bijna alle plannen gemaakt door de afzonderlijke staven; de uitkomsten daarvan werden voorgesteld als nationale oogmerken, waarover de *Combined Chiefs* moesten beslissen.

Uit de organisatie van de Britse *Joint Planners* ontstond de eerste planafdeling met als specifieke opdracht het voorbereiden van een aanval

over Het Kanaal. Reeds vroeg in 1942 riepen de *Joint Planners* de oudste commandanten van luchtmacht, leger en marine bijeen om het *Roundup*-plan te bestuderen. Deze drie commandanten vormden zich gaandeweg tot een officiële kerngroep, belast met het maken van plannen onder de naam *Combined Commanders*, aan wie het hoofd van de *Combined Operations* was toegevoegd. Toen de Verenigde Staten de functie van bevelhebber van de Amerikaanse strijdkrachten in Engeland in het leven riepen, werd ook deze informeel betrokken bij de besprekingen. Tot ver in 1943, toen de twee mogendheden op het punt stonden een geallieerd hoofdkwartier te vormen ter voorbereiding van de invasie op het Europese vasteland, fungeerden de *Combined Commanders* als de voornaamste afdeling die zich met het maken van deze plannen bezighield.

Bij de Amerikanen lag het grootste deel van het voorbereidende werk voor de operaties in Europa op het terrein van de afdeling operaties van het ministerie van oorlog; degenen die hier werkten, gingen gaandeweg vergelijkbare functies aannemen door de *Joint Chiefs*.

De Verenigde Staten waren nog geen drie maanden in oorlog, toen het hoofd van deze afdeling, de vrij onbekende generaal-majoor Dwight D. Eisenhower, ging betreuren dat de beperkte middelen waarover Amerika in de wereld beschikte, zo gevaarlijk versnipperd waren. Hij wees de krachtige chef-staf van het Amerikaanse leger, generaal George C. Marshall, erop dat nu de tijd was gekomen om niet alleen nogmaals de nadruk te leggen op de strategie van *Germany First*, maar dat er nu ook een bindende afspraak gemaakt moest worden over tijd en plaats van een invasie. Marshall, die dezelfde mening was toegedaan als zijn ondergeschikte, legde deze opvatting voor aan de president. De geallieerden moesten, zo stelde Marshall voor, in Engeland een organisatie opbouwen (codenaam *Bolero*) die een invasie in Frankrijk (Britse codenaam *Roundup*) moest voorbereiden met achtenveertig divisies en zesduizend vliegtuigen. Deze invasie zou binnen een jaar moeten plaatsvinden, omstreeks 1 april 1943. Mocht echter de Sowjetunie dreigen ineen te storten, dan zou men noodgedwongen nog voor het einde van 1942 een invasie (*Sledgehammer*) moeten laten plaatsvinden.

Toen Roosevelt dit voorstel steunde, leidde Marshall een delegatie die als taak had deze plannen aan de Engelsen te verkopen. Dit was geen eenvoudige opdracht, want Churchill en zijn adviseurs waren zich maar al te zeer bewust van de schrikbarende verliezen die de Britse grondstrijdkrachten in het verleden op het vasteland hadden geleden, en van de reputatie van onstuimigheid, zo niet onbezonnenheid, die hun Amerikaanse collega's genoten. Volgens de Britten was de manier om te winnen: het vernietigen van de vijand in de lucht en ter zee en tegelijkertijd het heroveren van kleine stukjes aan de periferie. Alleen wanneer de Duitsers de ineenstorting nabij waren, zouden de geallieerden tot een directe confrontatie aan land moeten overgaan.

Hier lag het begin van een lange strijd tussen de botsende meningen van de Amerikanen en Britten over de te volgen strategie in Europa. Hoewel Churchill en zijn chefs van staven uiteindelijk Marshalls voorstel aanvaardden,

ging de Amerikaan toch naar huis in de wetenschap dat de Britten niet enthousiast waren over het plan en dat verdere besprekingen onvermijdelijk waren. Toen Churchill in juni 1942 de Verenigde Staten bezocht, lagen zijn twijfels over een invasie op zo korte termijn hem voor in de mond. Hij kwam met Roosevelt spreken met het uitgesproken doel om *Sledgehammer* (de invasie in 1942) in geval van nood te voorkomen. Churchill zag deze invasie heel sterk als een slachting onder de geallieerden. Hij was er zich van bewust dat zijn gastheer zat te popelen een of andere grondactie tegen de Asmogendheden te beginnen, daarmee het Amerikaanse moreel te sterken en het volk het gevoel te geven dat daarmee de eerste stap op weg naar de overwinning was gezet. Daarom ondersteunde Churchill zijn argumenten met een alternatief: een invasie in het aan Vichy trouw gebleven deel van Noordwest-Afrika. Tot grote ontsteltenis van generaal Marshall en zelfs van de Britse chefs van staven koos president Roosevelt de zijde van Churchill. De generaals vonden namelijk dat Noord-Afrika er weinig toe deed, als het erop aankwam de Russen te helpen, waarbij zo'n actie ook nog de voorbereidingen voor een eventuele aanval over Het Kanaal zou vertragen. Marshall betoogde zonder succes lang en welsprekend dat een invasie in Noord-Afrika niet alleen *Sledgehammer* onmogelijk maakte, maar ook *Roundup* (de toen geplande ideeën over een invasie in 1943).

Ten tijde van deze discussies stond de Amerikaanse opbouw van oorlogspotentieel in Engeland op een laag pitje, voornamelijk wegens gebrek aan scheepsruimte. Niettemin waren er voldoende troepen aanwezig om *the European Theater of Operations, US Army* als nieuw commando te rechtvaardigen. Dwight D. Eisenhower, die al in een vroeg stadium had gepleit voor een snelle actie tegen het Europese vasteland, werd benoemd tot bevelhebber voor dit gebied. Eisenhower was gemakkelijk beschikbaar, toen de geallieerden een bevelhebber zochten voor de invasies in Noord-Afrika. Men had een Amerikaanse bevelhebber nodig, omdat het prestige van de Britten bij de Vichy-Fransen aan het tanen was. Toen de president Eisenhower benoemde, gingen de Britten met dit voorstel akkoord. Zoals Marshall voorspelde, maakte de Noordafrikaanse operatie niet alleen *Sledgehammer* onmogelijk, maar zij nam ook alle hoop weg dat *Roundup* nog in 1943 kon worden uitgevoerd.

Tijdens de conferentie van Casablanca in januari 1943 waren de *Combined Chiefs* van oordeel dat de voortdurende betrekkelijke schaarste aan geallieerde middelen, vooral van scheepsruimte, een aanval over Het Kanaal voor 1944 uitsloot. De Amerikanen waren hierdoor genoopt de Britse perifere strategie te aanvaarden. Dit leidde tot de invasie op Sicilië en eventueel ook in Italië. De geallieerde leiders gingen er in Casablanca ook mee akkoord absolute voorrang te verlenen aan het van *U-Boote* zuiveren van de Atlantische Oceaan, aan het lanceren van een intensief luchtoffensief tegen Duitsland onder de naam *Combined Bomber Offensive* en aan het voortgaan met de opbouw van Amerikaans oorlogspotentieel in Engeland als voorbereiding voor een eventuele invasie in Frankrijk.

Hoewel pas later beslist zou worden over de

vraag of een Brit dan wel een Amerikaan de leiding zou krijgen over deze invasie, waren de deelnemers aan de conferentie van mening dat meteen moest worden begonnen met het maken van plannen ervoor. Aanvankelijk was men van mening het plannen maken te kunnen overlaten aan de reeds geruime tijd bestaande Britse *Combined Commanders*, waaraan Amerikanen konden worden toegevoegd; de Amerikanen maakten hiertegen echter bezwaar, waardoor men op de gedachte kwam een geheel nieuw hoofdkwartier te ontwerpen. In maart 1943 wezen de *Combined Chiefs* een chef-staf aan voor een nog niet bestaande opperbevelhebber. Deze zou een staf vormen en een plan opstellen voor de invasie. De Britse generaal

Aanvankelijk kreeg Morgan minder dan hij vroeg, maar uiteindelijk toch voldoende prerogatieven om zijn taak krachtig ter hand te nemen: hij verkreeg na verloop van tijd de uitvoerende bevoegdheid om alle activiteiten te coördineren die met de invasie in verband stonden. Hij organiseerde de verschillende COSSAC-afdelingen en zette aan het hoofd van deze afdelingen Britse zowel als Amerikaanse officieren, die hun verantwoordelijkheid deelden. Het was dus een echte gecombineerde organisatie. In deze constellatie stelde COSSAC in de zomer van 1943 drie plannen op: *Cockade*, in feite een afleidingsmanoeuvre om Duitse troepen in het westen te binden door voedsel te geven aan hun verwachtingen

dat de invasie op handen was in 1943; *Rankin*, een blauwdruk voor het bezetten van het Europese vasteland voor het geval Duitsland plotseling ineen zou storten en *Overlord*, een invasie in Frankrijk die in eerste instantie zou worden uitgevoerd door drie divisies. Denadruk werd gelegd op de plannen voor *Overlord*. Intussen was het vaststellen van een datum voor de invasie een punt van overweging in de hoogste geallieerde kringen, dat voortdurend terugkwam. Na een tweede conferentie in Washington (*Trident*, mei 1943), droegen de *Combined Chiefs* generaal Morgan op voorbereidingen te treffen voor een invasie met streefdatum 1 mei 1944. Toen de *Combined Chiefs* in augustus 1943 te Quebec weer bijeen-

Associated Press

Sir Frederick Morgan werd benoemd voor deze functie. Hij zocht persoonlijk de code-naam voor zijn hoofdkwartier uit: COSSAC (*Chief of Staff to the Supreme Allied Commander*). Generaal Morgan zag COSSAC bij zijn werkzaamheden in *Norfolk House* aan St. James Square in Londen niet uitsluitend als een staf die plannen ontwierp, maar ook als een coördinerende organisatie voor alle activiteiten die bijdroegen tot de invasie. Hij was ervan overtuigd dat zijn organisatie een echte kern moest zijn voor de staf van de te benoemen geallieerde opperbevelhebber en de bevoegdheid moest hebben leiding te geven aan het in details ontwerpen van invasieplannen waarmee ondergeschikte staven zich bezighielden.

Tijdens de 'Trident'-conferentie (mei 1943) werd besloten de invasie in West-Europa te laten voorbereiden. Behalve Roosevelt en Churchill (zittend) namen aan deze conferentie deel (staande van links naar rechts): veldmaarschalk Sir John Dill, luitenant-generaal Sir H. L. Ismay, generaal-vlieger Sir C. F. A. Portal, generaal Sir Alan Brooke, admiraal Sir D. Pound, admiraal W. Leahy, generaal George Marshall, admiraal Ernest J. King en luitenant-generaal J. T. MacNarney. De 'Combined Chiefs' stelden de datum van de landingen vast op 1 mei 1944 en gaven generaal Morgan opdracht een begin te maken met de voorbereidingen ervan.

kwamen (*Quadrant*), lag Morgans plan voor *Overlord* in grote lijnen voor hen gereed. Volgens dit plan zou een aanval op de Franse kust worden ondernomen over een breedte van vijftig mijl met de monding van de Orne bij Caen als meest oostelijke punt; tegelijkertijd zou een ondersteunende invasie in het zuiden van Frankrijk worden ondernomen. Hoewel de Engelsen pogingen ondernamen de streefdatum wat flexibeler vast te stellen, keurden de Britse en Amerikaanse chefs het ontwerp voor *Overlord* uiteindelijk goed. Er restte nog slechts één fundamentele beslissing te nemen: welke organisatie moest COSSAC opvolgen en wie moest het bevel voeren tijdens de invasie?

DE VOORBEREIDINGEN VOOR
'OVERLORD'

ROLLEN EN REKWISIETEN

CHARLES B. MACDONALD

Gedurende het jaar 1943 en de eerste maanden van 1944 had COSSAC de invasie in grote lijnen voorbereid, maar met het naderen van de 1ste mei, de streefdatum voor de grote oversteek van Het Kanaal, was de commando-kwestie nog steeds hangende.

Een tijdlang had Churchill ernstig rekening gehouden met de mogelijkheid van een vervroegde invasie voor het geval de Sowjetunie zou ineenstorten. In dat geval zou Groot-Brittanië de meeste troepen moeten leveren en had Churchill het commando toegezegd aan de Britse *Chief of the Imperial General Staff*, veldmaarschalk Sir Alan Brooke. Maar toen het duidelijk werd dat de invasie niet voor 1944 zou plaatsvinden, bleek deze belofte van kort-

stondige geldigheid. Het hoofd van COSSAC, generaal Morgan, was er persoonlijk van overtuigd dat, onafhankelijk van de vraag welk land de meeste troepen voor de invasie zou leveren, de campagne uiteindelijk toch vrijwel geheel ten laste van de Verenigde Staten zou komen en dat dit land derhalve de opperbevelhebber zou moeten leveren.

De Amerikaanse chefs van staven en andere naaste adviseurs van president Roosevelt waren, zij het om andere redenen, dezelfde mening toegedaan. Overtuigd als ze waren dat de Britten niet warm te krijgen waren voor een aanval over Het Kanaal, alvorens de Duitsers zulke klappen hadden opgelopen dat succes al bij voorbaat vaststond, zagen zij een Ameri-

kaanse bevelhebber als de enige garantie dat binnen redelijke termijn tot de aanval zou worden overgegaan. Volgens deze visie kwam als eerste logischerwijs in aanmerking de chef-staf van het Amerikaanse leger, George C. Marshall, de grote man achter de wonderbaarlijke transformatie van het Amerikaanse leger van een machteloos vredestijd-allegaartje tot een offensieve macht van de eerste orde.

Ook de voorkeur van Roosevelt zelf ging uit naar Marshall, in wiens oordeel en inzicht hij het volste vertrouwen stelde, al speet het hem tegelijkertijd Marshall te moeten missen als lid van de verenigde chefs van staven, in welk college hij de meest gezaghebbende pleitbezorger was van Amerika's strategische op-

Links: Vliegende Forten van het type Boeing B-17 (met rode staartvlakken), vergezeld van een Mustang (P-51) lange-afstandjager, vliegen boven Engeland. Zij zijn op weg naar de kust van Normandië, waar zij hun bommenlast zullen afwerpen.

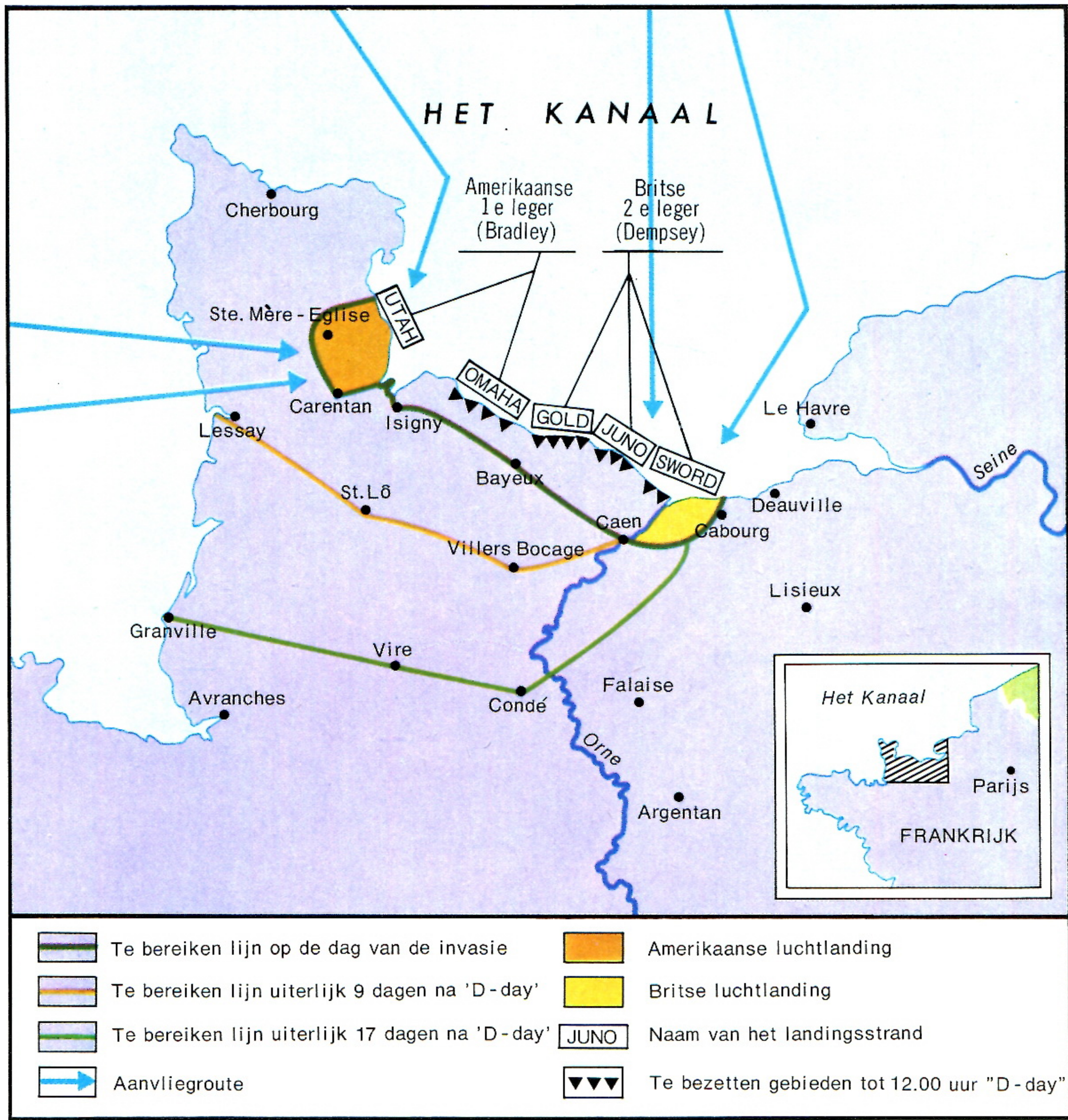
Rechts: het dagelijkse leven gaat door, ondanks de oorlog. Een Engelse vrouw is bezig met de oogst van het wintergraan, terwijl op de achtergrond vliegtuigen gereedstaan.

Hieronder: de Britse 'Chief of the Imperial General Staff', veldmaarschalk Sir Alan Brooke, werd niet tot opperbevelhebber van 'Overlord' benoemd. Dat moest een Amerikaan worden.

U.S. Air Force

probeert me waarachtig te dwingen hem de naam van onze opperbevelhebber te zeggen. Maar zelfs al zou ik het willen, dan zou ik het hem nog niet kunnen vertellen — ik heb zelf nog geen beslissing genomen!' Het is mogelijk dat Stalins vraag de besluitvorming van de president heeft versneld. Maar aangezien de streefdatum voor de invasie nog geen half jaar meer in het verschiet lag, moest de knoop tóch worden doorgehakt. Roosevelt was van oordeel dat Marshall, meer dan Eisenhower, de aangewezen man was om de contacten met het Pacificfront en met het Congres te behartigen, terwijl Eisenhower naar zijn mening met succes het commando in Europa op zich kon nemen. Toen Marshall zelf geen

Hierboven: de Amerikaanse 'Chief of Staff', generaal George Marshall, mocht uiteindelijk 'Overlord' niet gaan leiden, omdat president Roosevelt hem liever in de Verenigde Staten wilde houden om contacten met het Congres en met het Pacificfront te onderhouden.

Rechts: bij de plannen voor 'Overlord' was ervan uitgegaan dat de invasielegers zeventien dagen na 'D-day' opgerukt zouden zijn tot de lijn Granville—Vire—Condé—Cabourg. Deze kaart geeft een overzicht van de plannen die het mogelijk zouden moeten maken tot die lijn op te rukken. Amerikanen en Britten zouden daartoe ieder op twee fronten aan de Normandische kust moeten landen.

vattingen. Zo krachtig waren de argumenten die voor Marshalls kandidatuur pleitten, dat zijn benoeming reeds een beklonken zaak leek, toen de geallieerde leiders in november 1943 begonnen aan hun nieuwe reeks conferenties (Cairo en Teheran). De Amerikaanse generaal die het bevel had gevoerd over de geallieerde troepen in Noord-Afrika, Sicilië en op het Italiaanse vasteland, Dwight D. Eisenhower, zou, naar men aannam, Marshalls functie van chef-staf in Washington overnemen. Maar tot een beslissing kwam het ook in Teheran niet. Toen Stalin van Roosevelt wilde weten wie nu uiteindelijk tot opperbevelhebber zou worden aangewezen, fluisterde de president een van zijn *aides* toe: 'Die ouwe bolsjewiek

voorkeur wilde uitspreken, zei de president tegen hem: 'Ik zou 's nachts geen oog dichtdoen. als jij in het buitenland zat.' Een paar dagen later deelde hij Eisenhower mee dat deze de geallieerde opperbevelhebber zou worden. Toen Eisenhower begin 1944 naar Londen kwam, begon hij generaal Morgans COSSAC-hoofdkwartier onmiddellijk te veranderen in SHAEF: *Supreme Headquarters, Allied Expeditionary Force*. Ofschoon erkentelijk voor al het werk dat Morgan had gedaan, wilde hij beslist zijn eigen chef-staf (luitenant-generaal Walter B. Smith) meebrengen, waarop Morgan bereidwillig de functie van plaatsvervangend chef-staf op zich nam. Met het van COSSAC geërfde invasieplan, dat de naam *Overlord* had

gekregen, was Eisenhower het in grote lijnen eens. Morgans plan was dan ook degelijk gefundeerd. Bestudering van de resultaten van de *hit-and-run-raid* op Diepe in 1942, waarbij de aanvallers zware verliezen hadden geleden, hadden Morgan en de zijnen geleerd dat tegen de sterke Duitse verdedigingswerken weinig was uit te richten met een aantal afzonderlijke aanvallen door relatief kleine eenheden. Nodig was één krachtige, geconcentreerde aanval via één grootscheepse landing. Het invasiegebied zou zich in de nabijheid van tenminste één grote haven moeten bevinden, zodat men de beschikking zou hebben over goede verbindingswegen met het binnenland en bovendien moest het ruim binnen het bereik liggen van de in

veertig kilometer wenste hij een front van bijna vijftig kilometer; in plaats van drie divisies wilde hij er vijf. Tezamen met ondersteuningstroepen betekende dit alleen al voor de bestormingsfase een leger van bijna 175.000 man en 20.000 voertuigen.

Deze cijfers wierpen een probleem op waarmee reeds menig geallieerde bevelhebber had geworsteld: waar haalde men voldoende landingsvaartuigen vandaan? Bijna niemand voelde ervoor de invasie uit te stellen tot de scheepswerven voldoende nieuw materiaal zouden hebben afgeleverd. Iedere maand uitstel zou het verlies van een maand goed oorlogsweer betekenen, de Duitsers meer tijd geven hun kustverdediging te versterken en hen in staat

Zelfs al zou een maand uitstel het probleem van het landingsmaterieel niet oplossen, toch was Eisenhower ervoor. Op zoek naar voldoende landingsvaartuigen liet hij het oog vallen op een neveninvasie die door COSSAC was aanbevolen en door de verenigde chefs van staven was goedgekeurd: een landing in Zuid-Frankrijk. Die invasie, aldus Eisenhower, moest niet tegelijk met *Overlord* worden uitgevoerd, maar later, opdat landingsmaterieel uit het Middellandse-Zeegebied beschikbaar zou komen voor de hoofdlanding.

Bij Eisenhower's besluit *Overlord* uit te stellen speelde één factor een zeer belangrijke rol: de extra-maand die nu vrijkwam voor voorbereidende geallieerde luchtaanvallen. Want

Engeland gestationeerde jachtvliegtuigen. Dit laatste beperkte de keus goeddeels tot de kustlijn van de Belgisch-Fransegrens tot Cherbourg, dat wil zeggen het Nauw van Calais, het reeds beproefde terrein bij Dieppe en het gedeelte van het schiereiland Cotentin tussen Caen en Cherbourg. In de twee eerstgenoemde gevallen zou men te maken hebben met volkomen open, onveilige stranden, die in verband met hun geringe afstand tot Engeland waarschijnlijk zwaar gefortificeerd waren. Resterden dus de stranden van Cotentin.

Hoewel hij zich dus in principe met het plan van COSSAC kon verenigen, meende Eisenhower wel dat het qua omvang en kracht nog niet toereikend was. In plaats van een front van

stellen het nieuwe wapen in de strijd te werpen, waarvan de Britse inlichtingendienst inmiddels weet had gekregen: een onbemande, vliegende bom, die later bekend zou worden als de V 1. En bovendien, met één maand landingsvaartuigenproductie schoot men weinig op en verder uitstel zou het risico inhouden dat de hele invasie weer een jaar moest worden verschoven.

Tegenover de nadelen van uitstel stonden de voordelen van een extra-maand goed vliegweer voor de geallieerde luchtsrijdkrachten. Ook zou een maand uitstel het tijdstip van de invasie dichterbij brengen bij het invallen van de dooi in Polen en daarmee bij een hernieuwd Russische offensief.

eind januari, toen hij zijn advies gaf, moest nog aan twee uiterst belangrijke eisen worden voldaan. In de eerste plaats moest de geallieerde luchtmacht de *Luftwaffe* zo'n slag toebrengen, dat het geallieerde overwicht in de lucht bij de invasie verzekerd zou zijn; in de tweede plaats moest het Franse verbindingnet zo gevoelig worden getroffen, dat de Duitsers ernstig zouden worden gehinderd bij de aanvoer van versterkingen tegen de invasiestrijdmacht. Met het eerste deel van dit plan, de uitschakeling van de *Luftwaffe*, was medio 1943 een begin gemaakt als onderdeel van een programma waartoe in Casablanca was besloten: het *Combined Bomber Offensive*. In het kader van dit programma kozen de zware en middelzware

Links: de 'Supreme Command, Allied Expeditionary Force' met uitzondering van luitenant-generaal Carl. A. Spaatz. Zittend van links naar rechts: 'Air Chief Marshal' Sir Arthur W. Tedder, generaal Dwight D. Eisenhower (opperbevelhebber), generaal Sir Bernard L. Montgomery; staand: luitenant-generaal Omar N. Bradley, admiraal Sir Bertram Ramsey, 'Air Marshal' Sir Trafford Leigh-Mallory en luitenant-generaal Walter Bedell Smith.

Rechtsboven: twee dagen voor 'D-day' stond in Engeland de veldartillerie gereed.

Rechtsonder: Shermantanks in 'Invasion City'.

bommenwerpers van de Britse en Amerikaanse luchtmacht andere aanvalsobjecten dan voorheen en concentreerden ze zich op industriële doelen die van essentieel belang waren voor de operaties van de *Luftwaffe*. De campagne ontmoette overigens van het begin af de ene moeilijkheid na de andere. Pas tegen het einde van het jaar waren er voldoende vliegtuigen met radar uitgerust, zodat de bommenwerpers niet langer waren overgeleverd aan de wisselvalligheden van het weer. In verband met hun oorlogstaken elders in de wereld beschikten de Amerikanen in Engeland over zo weinig vliegtuigen, dat ze tot begin 1944 niet in staat zouden zijn de massale Britse luchtaanvallen in omvang te evenaren. Ook hadden de Amerikanen te weinig escortevliegtuigen met een actieradius die voldoende groot was om hun bommenwerpers tot diep in Duitsland te begeleiden. Hoewel de nieuwe jagers die nu van de lopende band begonnen te rollen, de vereiste actieradius ruimschoots bezaten, zouden deze toestellen pas in de loop van 1944 in voldoende aantallen beschikbaar komen om een einde te kunnen maken aan de gevoelige verliezen die de Amerikanen nog regelmatig leden bij hun langeafstandaanvallen.

Begin 1944 zagen de geallieerde luchtmachtbevelhebbers zich geconfronteerd met het verontrustende feit dat tijdens een campagne, die bedoeld was om de *Luftwaffe* te vernietigen, de Duitsers in de lucht juist sterker werden. Men bleek het vermogen tot herstel van de Duitse vliegtuigindustrie ernstig te hebben onderschat en aan de eigen successen in de luchtoorlog al te veel waarde te hebben toegekend. Daar kwam bij dat de Duitsers al hun jagers van het zuidelijke en oostelijke front hadden teruggetrokken om de *Heimat* te beschermen.

De geallieerde suprematie in de lucht was voor het slagen van *Overlord* van essentieel belang. Diep daarvan doordrongen ontwierpen de geallieerde luchtmachtmensen begin 1944 een plan voor geconcentreerde aanvallen op een stuk of tien van de belangrijkste centra van de Duitse vliegtuigindustrie. Men had goede hoop bij een aantal dagen goed vliegweer al die fabrieken plat te kunnen leggen, wat voor de *Luftwaffe* een vernietigende slag zou betekenen. Op 19 februari klaarde het weer boven Duitsland eindelijk op en gedurende de nu volgende vijf dagen en nachten maakte de RAF 2300 vluchten en de Amerikanen ruim 3800. De geallieerde vliegers spraken van de *Big Week*, maar al hun inspanningen ten spijt stonden de Duitsers ook ditmaal weer snel op de been. De *Big Week* zou haar doel wellicht zelfs helemaal

U.S. Signal Corps

Associated Press

hebben gemist, als ze niet een bijkomend resultaat had gehad, dat door de geallieerde plannenmakers werd beschouwd als een mogelijk nevenvoordeel: de Duitsers verloren zoveel jagers en vliegers dat ze de geallieerden weken achtereen vaak geen partij konden geven.

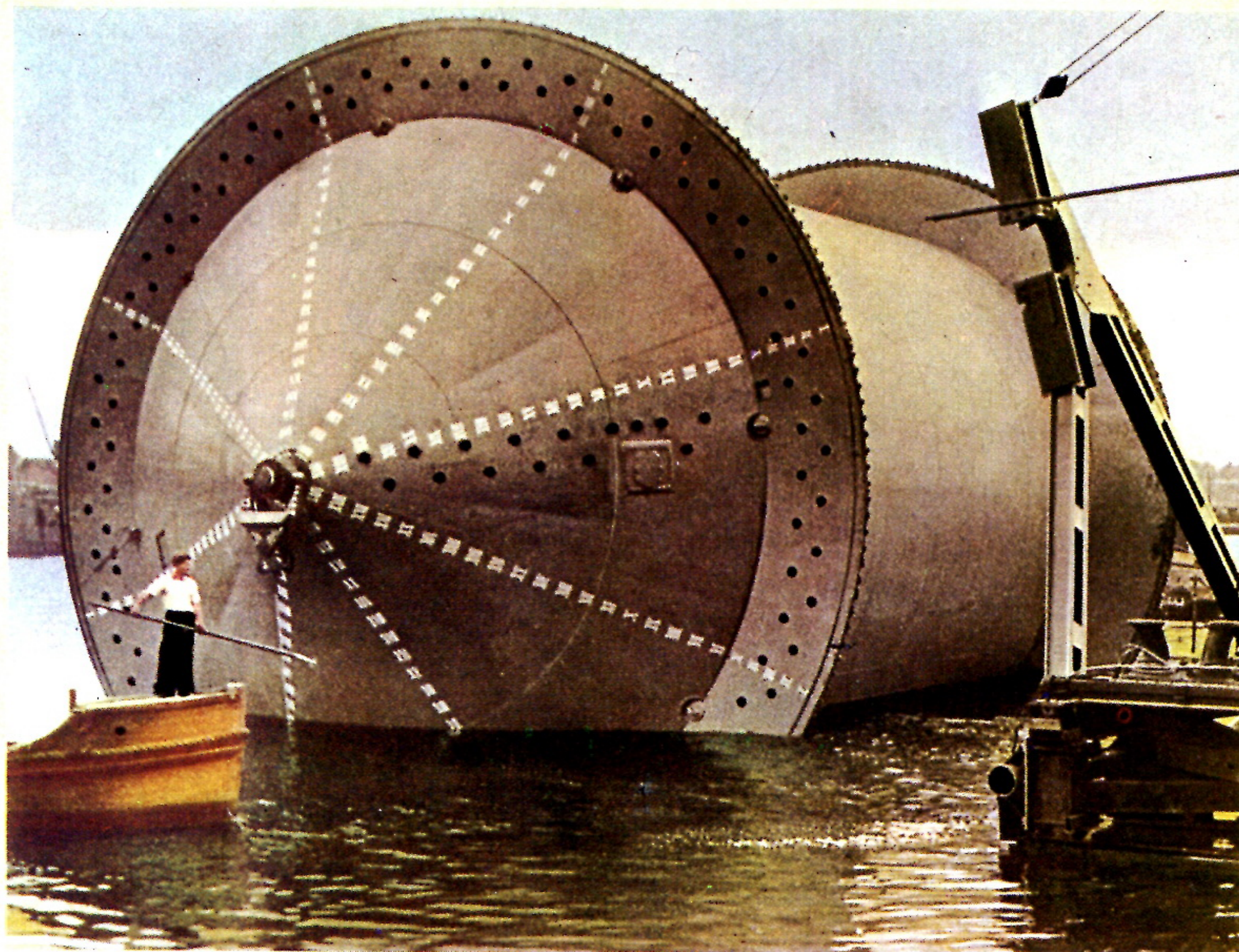
De geallieerden gingen nu over tot het bombarderen van moeilijker doelen en van aanvoerwegen met de bedoeling de *Luftwaffe* tot gevechten te verlokken. Een van de nieuwe doelen was Berlijn. Toen op 6 maart zeshonderd B 17's (Vliegende Forten) de Duitse hoofdstad aanvielen, konden de Duitse jagers zich niet aan een krachtmeting onttrekken. De *Luftwaffe* verloor bijna tweehonderd toestellen; na de al eerder geleden verliezen een moordende

slag. Hoewel de Duitsers daarna nog grote aantallen jagers bleven produceren, beschikten ze niet meer over geoefende piloten om ze te bemannen. Als een bedreiging voor *Overlord* had de *Luftwaffe* opgehouden te bestaan. Slechts dank zij deze strategische overwinning waren de geallieerde luchtmachtkrachten in staat zich te wijden aan het isoleren van het toekomstige invasiegebied door aanvallen op het Franse wegen- en spoorwegnet. Het succes was verzekerd, doordat de *Luftwaffe* boven Duitsland zulke enorme verliezen had geleden. De Duitsers waren genoodzaakt vrijwel alle jagers die hun nog restten, terug te roepen om het eigen land te verdedigen, zodat de geallieerde jachtbommenwerpers boven Frankrijk weinig

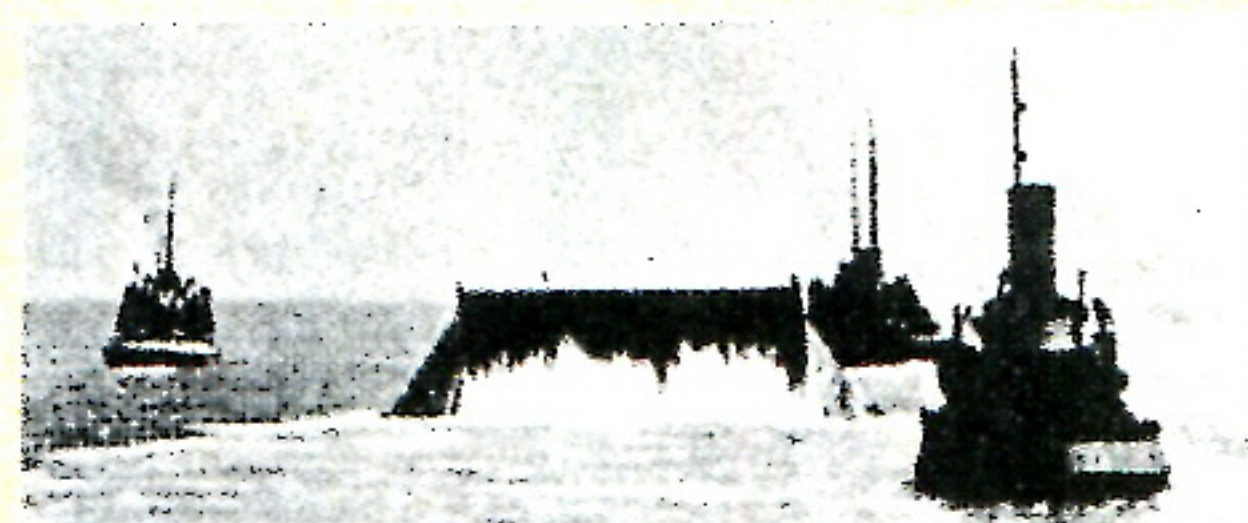
andersteduchten hadden dan lucht doelgeschut. Inmiddels hadden Eisenhower's stafbesprekingen tot resultaat gehad dat men een heel eind was gevorderd met de taakverdeling van legereenheden en bevelhebbers en met de omschrijving van specifieke opdrachten in het kader van *Overlord*. De bevelhebber van de 21e legergroep, de Britse generaal Sir Bernard L. Montgomery, kreeg het algemeen commando over de grondstrijdkrachten. Het Britse 2e leger onder luitenant-generaal Sir Miles C. Dempsey zou op de oostelijke flank aan land gaan en wel op drie stranden (codenaam *Sword*, *Juno* en *Gold*) ten westen van de Orne monding. Het Amerikaanse 1e leger onder luitenant-generaal Omar N. Bradley zou verder naar het

Bradley de 12e legergroep vormen, maar Montgomery zou het algemene bevel over de grondstrijdkrachten behouden tot Eisenhower zijn eigen hoofdkwartier zou hebben overgebracht naar het vasteland. Pas nadat een sterke geallieerde troepenmacht geconcentreerd zou zijn in een gebied tot aan de Seine, kon de opmars richting Duitsland beginnen. Eisenhower's plaatsvervanger, *Air Chief Marshal* Sir Arthur W. Tedder, trad op als coördinator van de luchtmacht, die bestond uit de tactische luchtstrijdkrachten onder *Air Chief Marshal* Sir Trafford Leigh-Mallory en de strategische luchtstrijdkrachten, welke samengesteld waren uit het *RAF Bomber Command* onder *Air Chief Marshal* Sir Arthur T.

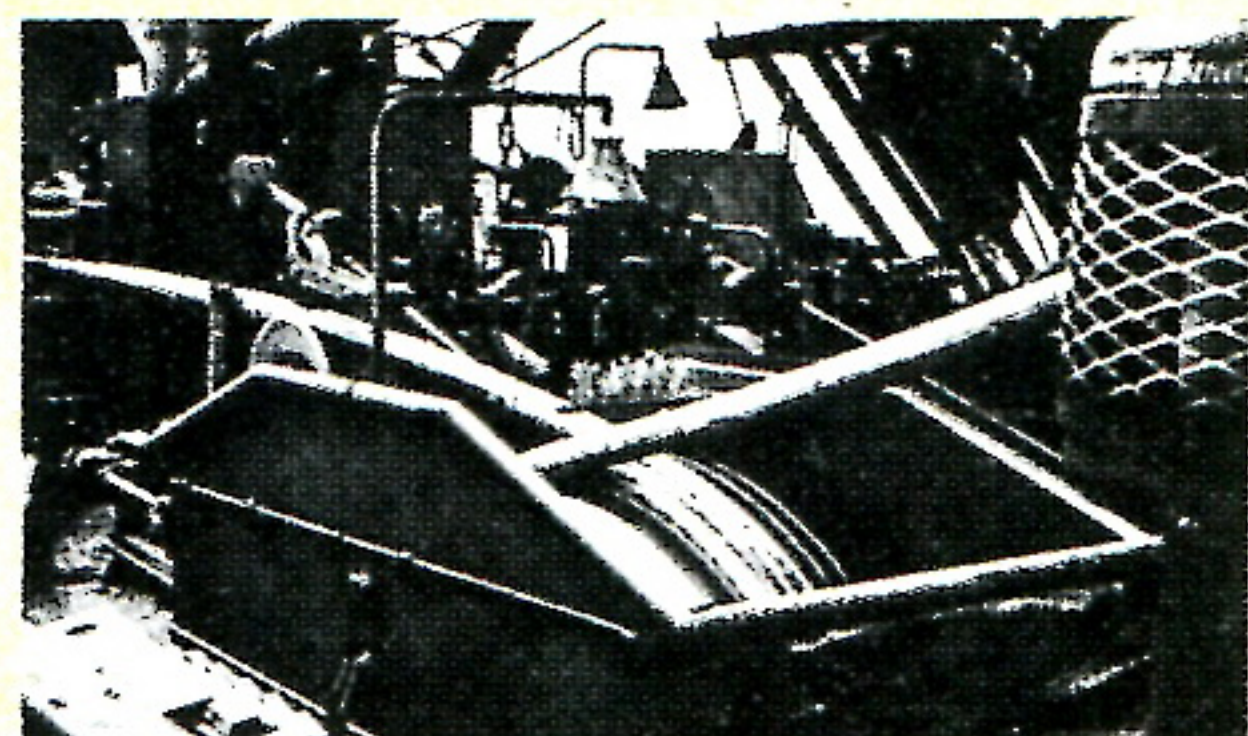
tagne moesten doorstoten om nog meer havens te bemachtigen, zouden de geallieerde troepen aanvankelijk via de stranden worden bevoorrad met behulp van landingsboten en amfibievoertuigen. Ook beschikte men over een nieuw, revolutionair hulpmiddel: twee kunstmatige, kant en klaar gereedgemaakte havens, de zogenaamde *Mulberry*-havens. De *Mulberry* was bepaald niet het enige nieuwtje. De geallieerden beschikten ook over tienduizenden meters rubberslang om olie en benzine naar het vasteland te pompen. Deze pijpleiding kreeg de codenaam *Pluto* (*Pipe Line Under The Ocean*). Voorts stond er een grote verscheidenheid aan gespecialiseerd landingsmaterieel en amfibievoertuigen klaar, waarmee men op Sicilië en

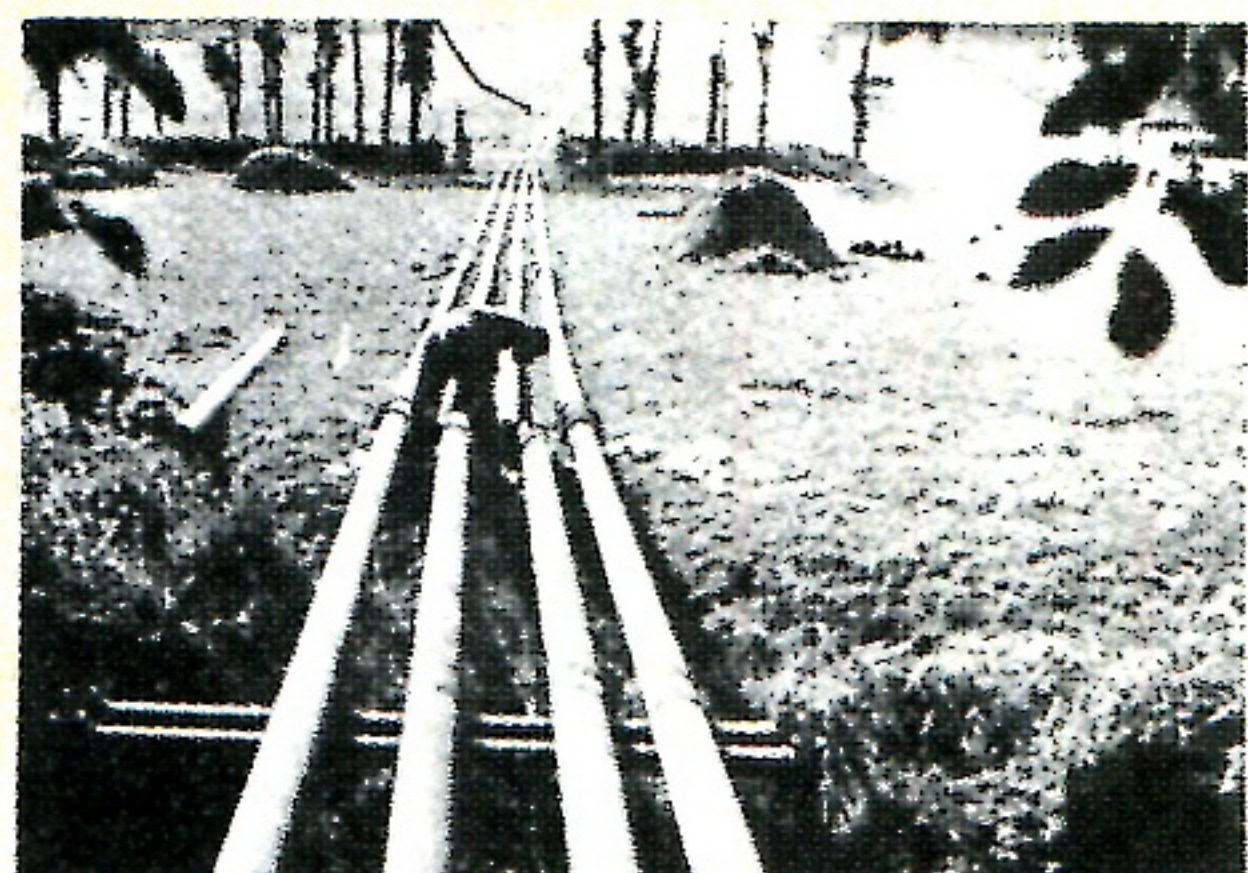
One of the huge floating drums on which the pipe-line was wound. It is 90 feet long and 50 feet in diameter.

The pipe-line being unwound. The drum is water-ballasted and takes in water as the pipe is paid out.

The speed-control drum on one of the tugs laying the pipe-line.

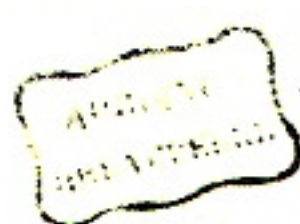

Part of the pipe-line crossing the Normandy countryside to connect with inland fuelling points.

BRITAIN'S WAR-TIME ENGINEERING TRIUMPHS

PLUTO- PIPE-LINE UNDER THE OCEAN

Without a constant flow of petrol from Britain to the Allied Forces in Normandy the defeat of Germany would have been seriously delayed. British engineering skill devised "Pluto", and eventually petrol was being sent through 1,000 miles of pipe over land and under sea direct from Liverpool to the Rhine. More than 1,000,000 gallons a day were delivered for several months during the Allied attack. "Pluto" was a wholly British achievement and a feat of amphibious engineering skill without parallel. The pipe was made from 20-foot lengths, welded together. Across the sea it was run off huge floating reels which each weighed 1,600 tons when fully wound with their 70 miles of piping. During the war British engineers and scientists have proved their adaptability, ingenuity, and genius for solving problems to be greater than at any time in history.

westen landen op de stranden *Omaha* en *Utah*, aan weerszijden van de rivier de Vire. Een Britse luchtlandingsdivisie zou de Britse landingen ondersteunen door zich meester te maken van hooggelegen gebieden en Duitse batterijen ten oosten van de Orne tot zwijgen te brengen, terwijl twee Amerikaanse luchtlandingsdivisies achter *Utah* zouden landen om uitvalroutes door het drassige terrein achter de kust vrij te houden.

De tweede aanvalsgolf zou bestaan uit het Canadese 1e leger onder luitenant-generaal H. D. G. Crerar en, wat later, uit het Amerikaanse 3e leger onder luitenant-generaal George S. Patton. Zodra Pattons leger aan land stond, zouden de Amerikanen onder

De geallieerden wonden tienduizenden meters slang om enorme 'drums' om daarmee een pijpleiding onder Het Kanaal aan te leggen. Via deze 'Pipe Line Under the Ocean' (Pluto) werden duizenden tonnen olie en benzine tot ver in Frankrijk vervoerd. Links een 'drum'; rechts de aanleg van de leiding.

Harris en de *US Strategic Air Forces* onder luitenant-generaal Carl Spaatz. Bevelhebber van de zeestrijdkrachten was admiraal Sir Bertram H. Ramsay.

Hoewel de Amerikanen, spoedig nadat ze een sterk bruggehoofd zouden hebben veroverd, moesten afbuigen om de haven van Cherbourg in handen te krijgen en vervolgens naar Bre-

aan de Italiaanse kust inmiddels de nodige ervaring had opgedaan.

Een schier eindeloze hoeveelheid wapens, voertuigen en ander materieel moest Het Kanaal over: artillerie, lucht doelgeschut, ambulances, vrachtwagens, tanks, bulldozers, verkenningsvliegtuigen, locomotieven, veldlazareten, veldkeukens, bakkerijen, wasserijen, behoeften voor godsdienstoefeningen te velde. Voor de overtocht en voor het verschaffen van de nodige artilleriesteun brachten de geallieerden een vloot van bijna vijfduizend schepen bijeen. Het werd de grootste armada die de wereld ooit had aanschouwd: landingsvaartuigen, troepen transportschepen, *Liberty*-schepen, kustvaarders, mijnnevagers, bijna negenhonderd oor-

logsbodems, variërend van torpedoboten tot slagschepen en zelfs dwergonderzeeërs om landingsvaartuigen door het ochtendduister naar de stranden te loodsen. Alleen al de Amerikaanse luchtvloot telde bijna dertien duizend toestellen, waaronder meer dan vijftien honderd zware bommenwerpers. Zowel oorlogsschepen als vliegtuigen zouden vóór de landing bombardementen uitvoeren op kustversterkingen, Duitse troepenconcentraties en verkeersknooppunten landinwaarts.

Om de Duitsers in de waan te brengen dat de landingen in plaats van op Cotentin bij Calais zouden plaatsvinden, bedacht Eisenhowers staf een hele reeks misleidingsmanoeuvres, onder andere een fictieve 'legergroep Patton',

verzetsbeweging een van de voornaamste geallieerde inlichtingenbronnen geweest en naarmate D-day naderde, hielp het hoofdkwartier van de Franse binnenlandse strijdkrachten in Londen bij het ontwerpen van gedetailleerde sabotageplannen voor geheel Frankrijk, met als doel de vertraging van Duitse troepenaanvoer. Aan de vooravond van de invasie zou door middel van codeberichten via de BBC het startsein worden gegeven.

Begin mei, toen de voorbereidingen eindelijk hun voltooiing naderden, bepaalde Eisenhower de invasiedatum op 5 juni. Langs de Engelse zuidkust werden de troepen (achter prikkeldraad) geconsigneerd; de havens konden de schepen nauwelijks bevatten; op de vliegvelden

DROOG OEFENEN

In een afgesloten gebied in het oosten van Engeland bouwde het Britse leger allerlei tactische versperringen die de Duitsers voor hun verdediging zouden kunnen gebruiken. De Engelsen bouwden kazematten, massieve stenen muren en uitgestrekte prikkeldraadversperringen. Zij legden mijnevelden, richtten stalen obstakels op voor gebruik onder water en op het land, groeven tankgrachten. Al deze installaties waren een getrouwe nabootsing van de verdedigingswerken die de Duitsers, voor zover wij wisten, reeds hadden gebouwd. Toen begonnen de Engelsen middelen te beramen om de vernietiging van deze versperringen te vergemakkelijken. Het betrokken gebied werd door hen gebruikt voor het beproeven van het daartoe ontworpen materiaal en van een nieuwe gevechtstechniek. Een interessant voorbeeld van deze experimenten was een nieuwe gebruiksmethode voor de Bangalore-torpedo. Deze torpedo's bestaan uit niets anders dan een lange buis gevuld met springstof. Ze worden in een mijnenveld geworpen en als zij detoneren komen alle mijnen die langs de torpedo liggen, tot ontploffing. Zij worden ook gebruikt voor het vernietigen van draadversperringen. Men verkrijgt aldus een nauwe doorgang door het prikkeldraad of het mijnenveld, waarlangs de troepen de aanval kunnen voortzetten, terwijl anderen het overige gedeelte van het mijnenveld inmiddels kunnen opruimen.

Deze torpedo's waren reeds lang in gebruik, maar de Engelsen hadden een nieuwe manier gevonden om ze te gebruiken. Zij monteerden op een Sherman-tank lange buizen die elk een Bangalore-torpedo bevatten. De buizen waren recht naar voren gericht en het waren eigenlijk kanonnen met een lichte lading buskruit. Terwijl de tank reed, vuurde hij automatisch deze geïmproviseerde kanonnen beurtelings af, zodat, wanneer deze torpedo's door de lucht vlogen en ongeveer tien meter voor de tank uit tot ontploffing kwamen, een ononderbroken doorgang door het mijnenveld ontstond. Iedere tank had genoeg torpedo's bij zich om een pad van ongeveer vijftig meter schoon te vegen. De bedoeling hiervan was, dat dit gevaarlijke werk niet meer door de kwetsbare infanterie zou worden gedaan maar door een tankbemanning die verblijf hield achter de betrekkelijk veilige bescherming van de pantsering. Ik heb nooit persoonlijk dit uitrustingsstuk in actie gezien maar het verschaft ons een voorbeeld van de methoden waarmee we het infanterieprobleem trachtten op te lossen. Verplaatsbare bruggen die over tankgrachten geworpen konden worden, vlammenwerpers voor de bestrijding van tanks, en vlegels, ploegen en zware walsen voor het vernietigen van mijnen behoorden ook tot het materieel dat in de periode vóór de landing steeds verder ontwikkeld en beproefd werd (...)

Toen de tijd was gekomen om onze troepen in de nabijheid van de havens te concentreren, werd het zuidelijk deel van Engeland één uitgestrekt kamp, depot en vliegveld, barstensvol mensen en materieel.

(Uit: 'Kruistocht door Europa', door Dwight D. Eisenhower — Servire, Den Haag)

Associated Press

die zogenaamd bij Dover klaarstond voor de sprong naar Calais. Schijninstallaties, misleidend radioverkeer, dummy's van landingsboten in de Theemsmonding, onjuiste inlichtingen, toegespeeld aan bekende agenten van de tegenstander, enorme tentenkampen en een zorgvuldig uitgekiend bombardementsplan om juist Calais het zwaarst te bestoken — dit alles droeg bij tot de mystificatie, die nog geruime tijd na D-day in stand werd gehouden om de Duitsers ook in een later stadium te doen geloven dat er een tweede, nóg grotere landing op handen was.

De invasie moest ook profiteren van de nauwe banden met groeperingen van de Franse Résistance. Reeds vele maanden was de Franse

De militairen moesten vertrouwd raken met vele nieuwe opdrachten om zekerheid te krijgen dat de landing in Normandië tot in details kon slagen. Hier oefenen Amerikaanse soldaten het afdalen van een schip in een landingsvaartuig door langs een touwnet naar beneden te klimmen.

waren dicht opeengepakt parachutisten en luchtlandingstroepen gelegerd en nog steeds beukte de luchtmacht dagelijks het continent. Ten langen leste was alles gereed voor een van de meest dramatische, meest grandioze gebeurtenissen uit de wereldhistorie. Slechts één grote vraag bleef open: wat voor weer zou het zijn?

STRUDIG NIEUWS

DR. LOTHAR GRUCHMANN

De Duitse inlichtingendienst was er niet in geslaagd precieze en betrouwbare informaties te vergaren over de op handen zijnde invasie in het westen. Duitse agenten die geïnfiltreerd waren in Franse verzetsgroepen, hoorden op 1 en 2 juni de door de BBC uitgezonden codeberichten waarin de *Résistance* opdracht kreeg te letten op verdere berichten over de uitvoering van sabotagedaden. Op 3 juni werd *Grossadmiral Dönitz* van een en ander in kennis gesteld; men deelde hem tevens mee dat de invasie wellicht binnen de komende twee weken zou kunnen plaatsvinden. De Duitse marineleiding vatte dit bericht echter niet al te ernstig op en vermoedde veeleer dat hier sprake was van een oefening.

De Duitse *Abwehr* had al eerder aan het licht gebracht dat de BBC op de 1ste of de 15de van de invasiemaand als aankondiging de eerste regel zou uitzenden van een gedicht van Paul Verlaine en dat de tweede regel achtenveertig uur voor het begin van de landing zou volgen. Van de Duitse officieren die hiervan op de hoogte waren, geloofden slechts weinigen in de juistheid van deze informatie. De inlichtingsofficieren van de *Oberbefehlshaber West* vond het idee dat de geallieerden hun landing van tevoren per radio zouden aankondigen, ronduit absurd. In de nacht van 1 juni echter ving de af luisterdienst van de inlichtingsofficer bij het 15e leger, generaal Meyer, inderdaad de eerste regel op van Verlaines gedicht '*Chanson d'Automne*': '*Les sanglots longs des violons de l'automne*'. Met grote spanning wachtte hij op de tweede regel, die in de nacht van 5 juni om 21.25 uur door de BBC werd uitgezonden: '*Blessent mon coeur d'une langueur monotone*'. De commandant van het 15e leger, generaal Von Salmuth, kondigde daarop voor zijn troepen de hoogste alarmtoestand af en liet het

Fotoarchief Spaarnestad

bericht doorgeven aan legergroep B, aan de *Oberbefehlshaber West* en aan het OKW. De staf van legergroep B in La Roche-Guyon achtte het echter onwaarschijnlijk dat de opgevangen teksten het begin van de verwachte invasie aankondigden. Veldmaarschalk Rommel, die voor een ontmoeting met Hitler op weg was naar de Obersalzberg en die deze nacht doorbracht bij zijn familie in Herrlingen, werd niet teruggeroepen of op de hoogte gebracht. De legergroep liet voorts ook na het 7e leger over een en ander in te lichten. Ook in het hoofdkwartier van de *Oberbefehlshaber West* in de Parijse voorstad Saint-Germain-en-Laye werd het belang van dit bericht niet ingezien, ofschoon terzelfder tijd meldingen binnenkwamen dat de radiopeilstations tussen Cherbourg en Le Havre werden gestoord en dat de stations van Fécamp tot Calais scheepsbewegingen registreerden. Verder ving de af luisterdienst van de *Luftwaffe* weerberichten op van meteorvliegtuigen en berichten voor zware en middelzware geallieerde bommenwerpers, die voordien nooit om deze tijd hadden geopereerd. Ondanks dit alles liet Von Rundstedts hoofdkwartier na alarm te slaan. Voor de commandanten zou zo'n alarm trouwens toch van weinig waarde zijn geweest, omdat het in algemene termen gesteld had moeten worden; het zou geen enkele aanwijzing hebben kunnen verstrekken over plaats en tijd van de landing. Een verkenning uit de lucht die op deze vragen een antwoord had kunnen geven, was door het geallieerde overwicht in de lucht al dagen niet meer mogelijk en kustverkenningboten waren die avond in verband met de ruwe zee niet uitgevaren en hadden er vanwege de vloed toch pas bij het aanbreken van de volgende dag op uitgestuurd kunnen worden. De staf van de *Oberbefehlshaber West* werkte daarom ook on-

De derde juni 1944 is een zaterdag. Sergeant Günter Witte, mijnspecialist, ligt in de duinhelm aan de Atlantische kust van Normandië en zoekt met zijn verrekijker de hemel af. De middagzon gaat achter de wolken schuil. Toch is het warm, zoals gewoonlijk in het begin van juni op het schiereiland Cotentin. Maar er komen onweerswolken opzetten. De mooie zonnige dagen schijnen voorbij te zijn. De lange deining van de oceaan ruist. Daartussendoor weerklinken, in regelmatige cadans, hamerslagen. Een detachement van het 1262e regiment legerkustartillerie

SCHERPSCHUTTERS

is bezig voor Rozel een buitgemaakt Frans kanon in te graven.

'Hé, Witte, heb je al wat?', roept luitenant Wollschläger naar boven.

'Vandaag heb ik geen geluk', antwoordt de mijnspecialist. Op hetzelfde ogenblik echter gooit hij zijn kijker op zijn veldmuts, die naast hem ligt, laat zich bliksemsnel op zijn buik vallen en richt zijn Frans jachtgeweer naar boven. Het dubbelloopsgeweer beweegt zich langzaam van rechts

naar links. 'Pang' gaat het en nog eens 'pang'. Een witte kluwen valt warrelend naar beneden. Witte laat zijn geweer in het gras vallen en rent weg.

'Heb je hem te pakken?', roepen ze tegen hem, als hij na een minuut terugkomt.

'Kijk maar', lacht Witte. 'Kijk', en laat zijn kameraden een dode duif zien.

'Heeft ie iets bij zich?', vraagt Wollschläger.

'Natuurlijk, luitenant, alstublieft.' Witte geeft hem het metalen kokertje dat hij uit de veren heeft gehaald. Hij maakt het open. Er zit een

gestoord verder aan de voorbereiding van een inspectiereis door Normandië, waaraan Von Rundstedt de volgende dag zou beginnen. Ook generaal Jodl, de chef van de *Wehrmachtführungsstab*, hechtte geen bijzondere waarde aan het door de BBC uitgezonden bericht van de versregels.

En zo werd het 7e leger niet gewaarschuwd, terwijl de landing juist in zijn gebied plaatsvond. Sterker nog: een tegen de avond van 5 juni voorbereid alarm werd in het dagelijkse routinebevel aan de korpsstaven afgelast; in de allereerste plaats in verband met de slechte weerberichten en verder omdat de meeste divisiecommandanten op de ochtend van 6 juni naar Rennes waren ontboden voor een staf-

Links: generaal Dollmann, wiens 7e leger in Normandië de invasie moest opvangen.

Rechts: de 'Atlantikwall' bestond op sommige plaatsen alleen uit betonnen muren.

oefening. In elk geval meende de commandant van het 7e leger (generaal Dollmann) dat hij die nacht minder reden had zijn troepen in alarmtoestand te brengen dan in vele voorafgaande meenachten. Het gevolg was dat zijn leger zich op 6 juni slechts in de *Verteidigungsbereitschaft* bevond, die al vanaf het begin van het jaar van kracht was.

Ook de bevelhebber van het *Marine-Gruppenkommando West*, admiraal Krancke, hechtte geen enkele waarde aan het bericht dat die dag door de inlichtingendienst was doorgegeven. De Duitse marinedeskundigen waren tot het inzicht gekomen dat voor een geallieerde landing bepaalde weersomstandigheden nodig waren (kalme zee, weinig wind, geen laaghangende wolken, goed zicht), die op 5 juni niet aanwezig waren. Gezien de slechte weerberichten en omdat hij zelf van mening was dat de voorbereidende bombardementen van de geallieerden op de kustversterkingen nog lang niet waren beëindigd, hield Krancke evenmin rekening met een invasie op 6 juni. De Duitsers konden echter van tevoren niet weten dat het weer op 6 juni beter zou worden, omdat hun dagelijkse meteorologische vluchten zich niet verder uitstrekten dan tot even ten westen van Ierland. Daardoor staan het bericht van de inlichtingendienst en Kranckes oordeel dat een geallieerde landing niet op korte termijn te verwachten was, in het oorlogsdagboek van het *Marine-Gruppenkommando West* bij de notities van 6 juni 1944, die als kop hebben: 'Grote landing in de Seinebaai'.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

briefje in van ragfijn rijstpapier. Daarop komen enkel maar getallen en letters voor en onderaan een klein tekeningetje: een vos. 'Vorige keer was het een ekster of een raaf of zo iets', zegt Witte. Hij heeft ervaring met dergelijke dingen. 'Breng dat ding naar het kasteel', beveelt de luitenant. 'En haast je.' En Witte gaat op zijn gevorderde Franse fiets over de weg Les Pieux — Cherbourg naar de regimentstaf in het kasteeltje van Sotteville om zijn neergeschoten postduif met het bericht voor Engeland af te geven. Post van de geheime agenten in Frankrijk, bestemd

voor de Engelse geheime dienst. Post waarmee geschutopstellingen en kazematten verraden worden, die de Duitsers aan de kust en in het achterland bouwen, de militaire onderdelen die die in de dorpen liggen, en alles over de vijand, waarvoor een geheime dienst zich interesseert. Men maakt er langs de gehele noordkust van Frankrijk een sport van om de vliegende postboden omlaag te schieten.

Op die vroege maandagmorgen van 5 juni registreerde de inlichtingenofficier van het 84e legerkorps in St.-Lô, de majoor Friedrich Hayn,

het bericht van de 709e divisie over de neergeschoten duif met post van de Franse spionageagenten.

Hij legde het aluminium kokertje met de gecodeerde tekst opzij om het aan generaal Marcks te laten zien en het dan morgen, dus op 6 juni, met de koerier naar de centrale van de contraspionage in Parijs te sturen. Hij vermoedde nog niet dat hij 'morgen' veel belangrijker dingen te doen zou hebben.

(Uit: 'Daar komen ze!', door Paul Carell — U. M. West-Friesland, Hoorn)

WACHTEN OP OVERLORD

C. TROOST

New York Times

Zondagmorgen 4 juni 1944 krijgt de leraar Leonard Sidney Dawe in Leatherhead (graafschap Surrey) thuis bezoek.

Zijn twee bezoekers maken zich bekend als beampten van Scotland Yard, verbonden aan de afdeling M.I. 5. Dawe weet dat deze afdeling zich bezighoudt met de contraspionage en hij is verwonderd en nieuwsgierig, maar geenszins verontrust. Zijn verbazing stijgt als hij hoort waarnaar de belangstelling van de bezoekers uitgaat. Ze vergissen zich toch niet dat de heer Dawe en zijn vriend en collega Melville Jones de samenstellers zijn van de cryptogrammen in de 'Daily Telegraph'? Nee, daarin vergissen de bezoekers zich niet: de twee leraren doen dat nu al zo'n twintig jaar. Dawe begrijpt dat

In het door de Amerikanen 'bezette gebied' van Engeland komt langzamerhand een verbroedering tot stand tussen de burgerbevolking en de Amerikaanse soldaten.

De militairen zijn er tijdelijk, maar de bevolking vreest over het algemeen dat hun komst Engeland voor altijd zal veranderen.

Scotland Yard zijn adres gekregen heeft van de krant. Maar pas in de loop van het gesprek wordt hem duidelijk dat M.I. 5 de opgaven van de cryptogrammen en vooral de oplossingen die een paar dagen later in de krant verschenen, met toenemend wantrouwen heeft gelezen en er een bepaalde conclusie uit heeft getrokken. Eerste vraag: 'Hoe is het mogelijk, meneer

Dawe, dat er in uw cryptogrammen van mei strikt geheimgehouden codewoorden voorkomen die betrekking hebben op een bepaalde geallieerdeoperatie?' De bezoekers houden hem woorden voor als *Omaha*, *Mulberry* en *Neptune*. Dawe herinnert zich die woorden best, hij vindt het inderdaad vreemd dat ze in verband staan met militaire acties, maar stelt op zijn beurt de vraag hoe hij zou kunnen weten dat zulke alledaagse woorden dienst doen als codenamen. De mannen van Scotland Yard, die het antwoord op die vraag schuldig moeten blijven, hebben echter nog meer pijlen op hun boog. Houdt Dawe vol dat het woord *Overlord*, dat nog maar twee dagen geleden in de krant stond als oplossing van een van zijn cryptische

opgaven, even toevallig met een bestaand code-woord overeenkomt als al die vroegere aanwijzingen en oplossingen? Het antwoord van Dawe is duidelijk: zijn raadselachtige omschrijvingen en de oplossingen ervan hebben met enigerlei vorm van spionage niets te maken. Hoe hij erop gekomen is, kan hij evenmin verklaren als zijn bezoekers.

Dit verhaal — er zijn er meer — toont in ieder geval aan dat de geallieerde contraspionage aan de vooravond van de invasie druk in de weer is, maar dat haar activiteiten niet vrij zijn van een zekere nervositeit. Geen wonder ook: het Britse volk leeft nu al bijna vijf jaar onder zware psychische druk en onder materieel lang niet gemakkelijke omstandigheden en het eind

Imperial War Museum

De inzinking blijkt van voorbijgaande aard. Een week na zijn sombere monoloog, op 15 mei, woont Churchill met het oorlogskabinet en alle belangrijke legerleiders de eindbespreking voor de invasie bij. Er is een hoog gezelschap aanwezig, onder wie ook koning George VI en maarschalk Smuts. Eisenhower, die de besprekingen leidt, schrijft in zijn memoires, dat hij nooit daarna op één vergadering zoveel militaire en politieke kopstukken bijeen heeft gezien. Iets nieuws wordt er overigens niet meer ter tafel gebracht. Het gaat er in hoofdzaak om dat elk der bevelhebbers duidelijk en precies weet wat in deze gigantische onderneming de taak van zijn eenheid is. Alan Brooke en Churchill maken in hun geschriften melding

Associated Press

is nog niet in zicht. Churchill zal zijn memoires later als motto meegeven. 'In oorlogstijd vastberaden, in de nederlaag trots, in de overwinning grootmoedig, in vreedstijd van goeden wille'. Een mooi motto, maar wie eruit zou concluderen dat de Britten zich in deze jaren nooit wanhopig hebben gevoeld, vergist zich. Ook Churchill, de onvermoeibare volhouder, heeft perioden van zware inzinkingen gekend. Een paar weken voor de invasie lijkt zijn ongelooflijke energie zelfs uitgeput. In een monoloog waarvan Alan Brooke getuige is, stelt hij somber vast dat hij zich niet meer de oude voelt. Hij zit dan 's avonds bij de haard op Chequers, het buitenverblijf van de Britse eerste ministers en ziet er zeer oud en vermoeid uit. Het is waar, hij

Amerikaanse eenheden in Engeland. Zij zijn op weg naar de haven waar zij zich zullen inschepen met bestemming Normandië.

Geheel boven: generaal Eisenhower brengt een informeel bezoek aan parachutisten die kort daarna in Normandië zullen worden gedropt.

kan nog altijd goed geslapen, goed eten en vooral goed drinken, maar hij kan veel moeilijker opstaan... Het liefst zou hij de hele dag in bed blijven en alleen maar rusten. Brooke heeft zijn grillige premier met zijn schier onuitputtelijke energie nog nooit zo moedeloos gezien en ook nog nooit horen zeggen 'dat hij zijn energie begint te verliezen'.

van de magistrale en indrukwekkende speech van Montgomery, de bevelhebber van de grondstrijdkrachten. Eisenhower, die beter dan wie ook heeft geweten hoe groot Montgomery's aandeel was in de voorbereiding van *Overlord*, rept met geen woord over die toespraak. Wel zegt hij dat Churchill een van zijn typische *fighting speeches* hield en dat de koning ook nog wat zei. Alan Brooke geeft in zijn dagboek enige kritische opmerkingen over de opperbevelhebber: Eisenhower is geen werkelijke leider, hij beheerst het geheel niet, hij is alleen maar een coördinator die erop uit is tussen de geallieerden een volmaakte samenwerking tot stand te brengen. Als coördinator heeft Eisenhower zijns gelijke niet, dat geeft

Brooke grif toe. Maar hij betwijfelt of dat wel voldoende is; 'of zou wellicht de tijd voorbij zijn dat alle kwaliteiten voor een opperbevelhebber over alle land-, zee- en luchtmacht in één man verenigd kunnen zijn?' Korte tijd later moet Brooke echter erkennen dat Eisenhower in zijn immense verantwoordelijkheid met het uur groeit, naarmate het begin van de grote aanval nadert.

In de eerste vijf maanden van 1944 is in Engeland ongelooflijk veel werk verzet. Letterlijk overal in het land wordt gewerkt aan schepen, scheepjes en landingsvaartuigen: op de scheepswerven, op hellingen, aan stranden, op schiereilandjes, overal waar maar een schip of landingsvaartuig te water kan worden gelaten.

land zich ternauwernood kan verplaatsen. De kuststrook, van de Washbaai in Oost-Engeland tot Land's End in het zuidwesten en van Dunbar tot Arbroath in Schotland, is afgesloten gebied. Zij die er wonen, mogen er niet uit en wie er buiten woont, mag er niet in. Vanaf 10 maart worden het postverkeer en de andere communicatiemiddelen streng gecontroleerd. Het militaire weg- en railverkeer maakt in feite ieder ander verkeer onmogelijk. De wegen waarover zich dag en nacht in eindeloze stromen auto-transporten bewegen, zijn voor iedere voetganger of fietsers levensgevaarlijk. Op 6 april worden alle militaire verloven ingetrokken. Op verzoek van Eisenhower wordt ook alle diplomatieke post opgehouden en wordt voor de am-

misschien wel voor altijd heeft veranderd. Het gebied van Dorset tot Cornwall, waar anderhalf miljoen Amerikanen zijn gelegerd, wordt door de Engelsen ironisch aangeduid als 'bezet gebied'.

Aan de vooravond van *D-day* liggen de havens en haventjes van Milford Haven tot Harwich tjokvol invasieschepen. Ook op de vliegvelden wacht men op het startsein. Tot het laatst toe wordt alles gedaan om de vijand te misleiden omtrent het kustgebied waarop de invasie zal worden uitgevoerd.

Zondagavond 4 juni 1944 omstreeks half tien zijn in de bibliotheek van Southwick House in Portsmouth de opperbevelhebbers van leger, vloot en luchtmacht met hun stafchefs bijeen.

Associated Press

Maar ook in het binnenland, in nauwe straatjes en steegjes, worden delen gemaakt van 'dingen die kunnen drijven'. De scheepsbouw is huisnijverheid geworden. Dorpskinderen die uit school komen, kijken gefascineerd toe hoe in hun eigen straat lassers en nageljongens de vreemdste casco's aan elkaar lassen en klinken. Terzelfder tijd worden duizenden met zorg gekozen soldaten en matrozen getraind in het bedienen van landingsvaartuigen van allerlei aard. Apart opgeleid worden zij die in kleine onderzeeboten in ondiep water tot dicht onder de kust moeten zien te komen om waarnemingen te doen.

Al in maart zijn de veiligheidsmaatregelen zo streng, dat de burgerbevolking in Zuid-Enge-

Brixham is een van de havensteden in Engeland vanwaaruit de invasievloot vertrekt. In een aantal landingsvaartuigen worden manschappen en materieel ingeladen voor de overtocht naar de Franse kust. Tussen de schepen zijn geïmproviseerde pieren aangelegd.

bassades een permanente bewaking ingesteld. De Britten zijn blij met de aanwezigheid van een Amerikaans miljoenenleger en met de onafgebroken aanvoer van oorlogs- en andere voorraden — zichtbare bewijzen van de hulp die ze zo dringend nodig hebben. Maar aan de andere kant zijn ze bang voor de (onuitgesproken) gevolgen van deze geweldige invasie van Amerikanen, die het karakter van hun eiland

Om half tien precies komt Eisenhower binnen. De weersvoorspelling, die hoofdmeteoroloog kolonel Stagg kan geven, is beneden de gestelde minimumeisen. Alleen in de nacht van de 5e en in de ochtend van de 6e juni zal het weer zo zijn dat ook de bommenwerpers actief aan de invasie zullen kunnen deelnemen. Er zijn in feite twee mogelijkheden: óf nu óf een uitstel van ten minste veertien dagen. Alle bevelhebbers geven één voor één hun mening. Eisenhower moet tenslotte de beslissing nemen. Na een paar minuten diepe stilte zegt hij: 'Ik weet nu zeker dat we het bevel moeten geven. (...) Prettig vind ik het niet, maar zo staan de zaken nu eenmaal. Ik zou niet weten wat we anders moeten doen.'